

CONCEPTVOORSTELLEN LEERGEBIED ENGELS/MVT

7 mei 2019

INLEIDING

In dit document vindt u de conceptvoorstellen van de leraren en schoolleiders van het ontwikkelteam Engels/ moderne vreemde talen. Het team vraagt hierop uw feedback vóór 11 augustus. Ga voor de samenvatting van de voorstellen en om feedback te geven naar www.curriculum.nu.

Wat zijn dit voor voorstellen? De leraren en schoolleiders hebben een visie op het leergebied opgesteld, op basis daarvan de essenties van het leergebied benoemd (grote opdrachten) en die vervolgens uitgewerkt in kennis en vaardigheden voor het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Dit zijn de bouwstenen. Voor de bovenbouw van het voortgezet onderwijs heeft het team aanbevelingen geformuleerd voor de herziening van de eindtermen. De voorstellen gaan over de onderwijsinhoud (wat), niet over didactiek (hoe).

Op basis van uw feedback werkt het team hieraan verder, om het vervolgens te overhandigen aan de minister voor Basis- en Voortgezet onderwijs. De voorstellen van alle ontwikkelteams van leraren en schoolleiders voor de 9 leergebieden vormen de basis voor de actualisatie van de huidige kerndoelen en eindtermen.

Waarom deze actualisatie van het curriculum? Voor het eerst worden de kerndoelen van het primair en voortgezet onderwijs door leraren zelf en in samenhang geactualiseerd. Dit draagt bij aan doorlopende leerlijnen, de samenhang in het onderwijs, het terugdringen van overlappendheid en de balans in de hoofddoelen van het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonlijke vorming. Lees verder op www.curriculum.nu en bekijk de animatie op www.curriculum.nu/animatie.

INHOUDSOPGAVE

1. VISIE OP HET LEERGEBIED ENGELS/ MVT	4
2. VAN VISIE NAAR GROTE OPDRACHTEN	9
3. GROTE OPDRACHTEN LEERGEBIED ENGELS/ MVT	12
Grote Opdracht 1: Talen faciliteren grensoverstijgende communicatie.	12
Grote Opdracht 2: Creatieve vormen van taal helpen een nieuwe taal te leren en verruimen je wereld.....	13
Grote Opdracht 3: Interculturele competentie: talen leren opent deuren naar andere culturen.....	14
Grote Opdracht 4: Taalbewustzijn maakt van leerlingen gerichte gebruikers van talen.	16
Grote Opdracht 5: Aandacht voor meertaligheid helpt bij het erkennen, waarderen, leren en gebruiken van talen.....	17
4. VAN GROTE OPDRACHTEN NAAR BOUWSTENEN	19
5. BOUWSTENEN ENGELS/MVT	21
Leeswijzer	21
1.1 BOUWSTENEN EFFECTIEF COMMUNICEREN	22
Toelichting	22
1.1a Bouwsteen PO	24
1.1b Bouwsteen VO onderbouw.....	25
1.1c Aanbevelingen VO bovenbouw.....	26
2.1 BOUWSTENEN CREATIEVE VORMEN VAN TAAL	27
Toelichting	27
2.1a Bouwsteen PO	29
2.1b Bouwsteen VO onderbouw.....	30
2.1c Aanbevelingen VO bovenbouw.....	31
3.1 BOUWSTENEN INTERCULTURELE COMPETENTIE	32
Toelichting	32
3.1a Bouwsteen PO	34
3.1b Bouwsteen VO onderbouw.....	35
3.1c Aanbevelingen VO bovenbouw.....	36
4.1 BOUWSTENEN TAALBEWUSTZIEN	37
Toelichting	37
4.1a Bouwsteen PO	39
4.1b Bouwsteen VO onderbouw.....	40
4.1c Aanbevelingen VO bovenbouw.....	41
5.1 BOUWSTENEN MEERTALIGHEID	42
Toelichting	42
5.1a Bouwsteen PO	44

5.1b	Bouwsteen VO onderbouw.....	45
5.1c	Aanbevelingen VO bovenbouw.....	46
BIJLAGE 1: BRONNENLIJST	47
BIJLAGE 2: LEERGEBIEDSPECIFIEKE BEGRIPPENLIJST	52

CONCEPT

1. VISIE OP HET LEERGEBIED ENGELS/ MVT

Dit hoofdstuk beschrijft de visie op het leergebied Engels/MVT, ofwel: waarom en waartoe talen leren in het primair en voortgezet onderwijs. De visie vormt het vertrekpunt voor de formulering van de grote opdrachten en van de bouwstenen voor het nieuwe curriculum van dit leergebied. We beschrijven eerst de meerwaarde van de beheersing van meerdere talen in de samenleving van nu. Daarna gaan we kort in op de inhoud van het leergebied vanuit een drietal perspectieven. Ten slotte noemen we enkele aspecten van belang bij de opbouw in het aanbod van de talencurricula; daarbij blikken we ook kort vooruit op de samenhang tussen de talen en met andere leergebieden.

Waarom talen leren in het onderwijs?

De leerlingen van nu groeien op in een meertalige en multiculturele samenleving. Ze zijn in hun dagelijks leven omringd door meerdere talen – denk aan video's, games, mensen op straat, contacten met de buurlanden, en later aan contacten met medestudenten, op stage of op de arbeidsmarkt. Daarnaast spreken veel leerlingen thuis een andere taal dan, of naast het Nederlands.

Technologische ontwikkelingen volgen elkaar in rap tempo op. Daarbij zorgt de digitale technologie voor andere, vernieuwde, bredere, toegankelijker en snellere vormen van internationale communicatie. In onze sterk veranderende maatschappij moeten leerlingen de banen van morgen nog ontdekken binnen steeds meer internationaal georiënteerde contexten.

Kennis van meerdere talen is dus onmisbaar geworden om actief deel te kunnen nemen aan de globaliserende maatschappij. Zonder talen vindt er geen internationale communicatie plaats. Talen maken de communicatie over de grens mogelijk; ze vergroten de wereld van de leerlingen en verbreden hun sociale en culturele horizon. Ze bevorderen begrip tussen culturen en maken van leerlingen open en sociaal-cultureel bewuste individuen. Burgers met kennis van meerdere talen zorgen ervoor dat de Nederlandse samenleving zich naar de omringende en overige Europese landen kan richten en naar de rest van de wereld.

Het leren van een moderne vreemde taal biedt mogelijkheden voor:

- persoonlijke ontwikkeling;
- ontwikkeling van intercultureel begrip;
- kennisontwikkeling;
- voorbereiding op het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt.

a. *persoonlijke ontwikkeling*

Talenkennis draagt bij aan de ontwikkeling van de leerling. Een nieuwe taal leren, maakt leerlingen nieuwsgierig naar andere manieren om zich te uiten; door de eigen taal en cultuur met die van een ander te vergelijken, werken ze aan hun identiteitsontwikkeling. Talen leren nodigt uit tot reflectie: hoe verhoud ik mij tot anderstaligen, en wat is dan belangrijk voor mij en voor de ander?

Talen leren draagt tevens bij aan de cognitieve ontwikkeling: het bevordert logisch ordenen, kritisch en probleemoplossend denken en het gebruik van communicatieve vaardigheden. Doordat leerlingen al vroeg kennismaken met een vreemde taal, beseffen zij dat er andere talen bestaan naast hun eigen eerste taal. Het leren van andere talen stelt leerlingen in staat om verbanden te leggen tussen talen, en daarmee bewust te worden van hoe talen werken. Dit kan uiteindelijk bijdragen aan de ontwikkeling van analytisch en interpreterend vermogen. Taalbewustzijn helpt de leerlingen leerstrategieën te ontwikkelen die het later gemakkelijker zullen maken om andere talen te leren.

Het kunnen communiceren in een vreemde taal kan voldoening en verrijking geven en de zelfredzaamheid vergroten. Het doet een beroep op samenwerking en stimuleert de

creativiteit. Het helpt tevens mee aan het opbouwen van vertrouwen in de communicatie in internationale contexten. Dit vermindert de taalangst, biedt ruimte voor het ontwikkelen van zelfvertrouwen en kan het taalplezier vergroten. Een nieuwe taal goed leren beheersen vraagt om wilskracht en doorzettingsvermogen.

b. intercultureel begrip

Het beheersen van meerdere talen is een middel om actief te participeren in interculturele (digitale) uitwisselingen binnen en buiten Europa. Door in een vreemde taal te communiceren met gebruikers van die taal kan de leerling een andere cultuur daadwerkelijk beleven. De leerling maakt kennis met andere sociale, economische, historische en culturele perspectieven die terugkomen in talen. Hij/zij wordt uitgenodigd om te reflecteren op de culturele diversiteit die zich uit in omgangsvormen en sociale verhoudingen, en wordt gestimuleerd om zich flexibel en open op te stellen ten opzichte van de andere cultuur. Het kunnen communiceren in een vreemde taal bevordert ook bij jonge kinderen sociaal initiatief en kan bijdragen aan het vergroten van intercultureel begrip en tolerantie. Ook literatuur, film, muziek en andere creatieve vormen in een andere taal dragen bij aan de beleving van een andere cultuur.

c. kennisontwikkeling

De beheersing van andere talen naast de eigen taal geeft toegang tot allerlei informatie van verschillende complexiteit die internationaal beschikbaar is over uiteenlopende onderwerpen - van de instructies over een computergame tot de bespreking van internationale thema's. Mondiale vraagstukken zoals globalisering, technologie en duurzaamheid worden in literatuur en (sociale) media in meerdere talen besproken. Voor de toegang tot wetenschappelijke bronnen is Engels onmisbaar, maar vaak niet toereikend: meer dan een derde van de wetenschappelijke literatuur over verschillende leergebieden is wereldwijd in een taal geschreven anders dan het Engels. De toegang tot internationale bronnen draagt bij aan de kennisontwikkeling van de leerling op alle niveaus.

d. voorbereiding op het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt

De beheersing van het Engels en van andere talen kwalificeert voor de internationale arbeidsmarkt: een meertalig repertoire bevordert de internationale communicatie in het belang van de economie en het bedrijfsleven en is belangrijk voor internationale samenwerking. Het maakt tevens mogelijk om studie-, stage- en werkervaringen over de grens op te doen. Engels vervult vaak de rol van de zogenaamde lingua franca: leerlingen zullen het Engels ook gebruiken in allerlei situaties waarin Engels de gemeenschappelijke taal is van twee sprekers van andere talen. Dit kan resulteren in een vereenvoudigd gebruik van het Engels. In veel contexten kan de lingua franca ook een andere taal zijn. Kennis van vreemde talen is een vereiste bij veel vervolgonopleidingen op alle niveaus.

Wat hoort bij de inhoud van de MVT-curricula?

Het leergebied moderne vreemde talen bestaat in Nederland op dit moment uit de talen met een eindexamenprogramma, te weten Engels, Arabisch, Chinees, Duits, Frans, Italiaans, Russisch, Spaans en Turks. De inhoud van het leergebied dient in de behoeften van de moderne maatschappij te voorzien. We beschouwen de inhoud vanuit een communicatief, intercultureel en (meta)cognitief perspectief. Vanuit die drie perspectieven beschrijven we communicatieve, sociale, culturele en taalkundige inhouden in vijf grote opdrachten (hoofdstuk 3). Elke grote opdracht focust telkens op één van de drie perspectieven, maar vertoont ook raakvlakken met de overige twee.

a. Talen in communicatief perspectief

In de vreemdetalencurricula nemen communicatieve taalvaardigheden een prominente plaats in: receptie (lezen en luisteren), productie (schrijven en spreken), interactie (schriftelijk en mondeling) en de zogenaamde 'mediation' (verwerking van inhoud uit bestaande teksten om communicatie toegankelijker te maken, zoals in samenvattingen, toelichtingen etc.).

Taalvaardigheden worden in het dagelijks leven ingezet in verschillende persoonlijke, publieke, educatieve en later ook arbeidsgelateerde contexten. Vreemdetalenonderwijs wordt voor leerlingen betekenisvol wanneer ze met talen kunnen communiceren over dingen die voor hen relevant zijn. Een verrijkte, inhoudsgerichte en betekenisvolle taalinput, bestaande uit een diversiteit aan (digitale) teksten, maakt talen leren dan zinvol. Bij het leren van een taal is interactie cruciaal. Samen werken en samen leren spelen daarbij een belangrijke rol. Het leren van vormaspecten van de taal, zoals woordenschat en grammatica, staat in dienst van de communicatie. Het niveau en de complexiteit van het taalgebruik bij alle taalvaardigheden worden beïnvloed door de mate van beheersing van de vormaspecten van taal.

b. Talen in intercultureel perspectief

Taal is ook een sociaal en cultureel fenomeen: het gebruik van woordenschat, uitdrukkingen, structuren, registers en conventies weerspiegelt de cultuur van de taalgebruikers en varieert daarom per taal. Allerlei vormen van audiovisuele en geschreven teksten, ook digitaal, ervaringen met internationale contacten binnen en buiten de les zijn niet alleen taal- maar ook cultuuruitingen. Dat beseffen, en daarop reflecteren, helpt de cultuur van de sprekers van de vreemde taal te begrijpen, inclusief de waarden en attitudes die taaluitingen weerspiegelen, en misverstanden te voorkomen. Het vreemdetalenonderwijs helpt de leerlingen om effectief te leren omgaan met verschillen en om te communiceren in verschillende communicatieve contexten en situaties waarin de cultuur van de leerlingen en die van de vreemdetaalgebruikers met elkaar in aanraking komen.

c. Talen in (meta)cognitief perspectief

Het derde fundamentele perspectief in het vreemdetalenonderwijs betreft het leren nadenken over klank, vorm, betekenis en gebruik van woorden, uitdrukkingen en structuren in talen. Leerlingen worden zich bewust van hoe talen werken door verschillen en overeenkomsten tussen hun eigen en de nieuwe taal, en tussen verschillende talen te leren herkennen en analyseren. Dat is op alle niveaus van het onderwijs relevant en het leert leerlingen talen in samenhang te zien. Leerlingen leren zich strategieën eigen te maken die het leren van talen vergemakkelijken. Ze leren bovendien probleemoplossend en analytisch te denken.

Aandacht voor taalkundige aspecten en voor effecten van taalgebruik ondersteunt de ontwikkeling van de communicatieve vaardigheden en kan het beheersingsniveau verhogen.

Het Europees Referentiekader als beschrijvingskader

Het Europees Referentiekader (ERK) is een raamwerk dat zes niveaus van taalbeheersing beschrijft vanuit communicatief, intercultureel en (meta)cognitief perspectief. Het ERK dient als uitgangspunt om tot een gemeenschappelijk beschrijvingskader te komen voor zowel leerling als leraar. Het zorgt voor samenhang in de beschrijving van curricula voor alle moderne vreemde talen zowel in het primair als in het voortgezet onderwijs. Het gebruik van het ERK in het hele onderwijs zorgt bovendien voor transparantie en vergelijkbaarheid van de taalniveaus van de leerling binnen Europa en biedt inzicht in de doorlopende leerlijn. Bij de uitwerking van de grote opdrachten en de bouwstenen van dit leergebied is de geactualiseerde versie van het ERK (Companion Volume, 2017) als uitgangspunt genomen.

Opbouw van de talencurricula

De drie perspectieven die hierboven zijn beschreven, bieden het kader voor de beschrijving van het aanbod in de vreemdetalencurricula. Uitwerkingen en accenten worden afgestemd op de specifieke taal, het niveau van de leerlingen en van het onderwijs.

Het leren van een vreemde taal begint op de basisschool waar de leerlingen kennis maken met Engels en eventueel andere talen. Alle leerlingen werken daarbij ook verder aan het verwerven van het Nederlands, zij het als eerste of tweede taal. De nadruk bij het jonge kind ligt op de mondelinge vaardigheden. Daartoe is de focus op communicatie en ervaring essentieel. Het spelenderwijs ontdekken, het ontwikkelen van spreekdurf en het onbewust en bewust opbouwen van woordenschat staan centraal. Leerlingen worden daarmee gestimuleerd nieuwsgierig te worden naar andere talen en culturen en zich open te stellen voor het leren van een nieuwe taal.

Het talenaanbod krijgt betekenis voor de leerlingen als het inspeelt op hun niveau, en als het aansluit bij hun belevingswereld, kwaliteiten en behoeften voor hun persoonlijke en sociale ontwikkeling alsmede hun kwalificatie. Dit komt terug in de doelen, contexten en situaties waarvoor de vreemde taal wordt gebruikt. Leerlingen leren de juiste vaardigheden en taalkennis (inclusief vaktaal) in te zetten die voor specifieke doelen en situaties relevant zijn. De ontwikkeling van de taalbeheersing wordt opgebouwd vanuit beperkte, concrete, eenvoudige en alledaagse, naar steeds meer, algemene en complexe situaties en communicatieve doelen. Langs diezelfde lijn ontwikkelt zich ook de beheersing van de taalstructuur: van eenvoudig en impliciet naar complex, bewust en accuraat in gebruik. Tegelijkertijd breidt het publiek zich uit waarmee de leerling schriftelijk en mondeling communiceert. Contexten, situaties, doelen en publiek zijn voor de leerling telkens relevant voor het bevorderen van zijn persoonlijke ontwikkeling, maatschappelijke toerusting en kwalificatie; dit zijn ook de hoofddoelen van het onderwijs. Het bewust worden van hoe talen werken kan al op jonge leeftijd starten en begint met het op speelse manier herkennen van verschillen, overeenkomsten en patronen in woorden en klanken bij concrete alledaagse uitingen in verschillende talen. Taalbewustzijn ontwikkelt zich verder samen met de vreemdetaalbeheersing door taal- en vormaspecten steeds meer te leren begrijpen, vergelijken en analyseren, totdat de leerling ze zelf kan inzetten in zijn eigen taalgebruik. Taalkundige inhouden krijgen pas betekenis als hun functionele rol voor het slagen van de communicatie helder is.

Leerlingen bouwen steeds voort op wat zij hebben geleerd en breiden hun meertalig repertoire uit. De Europese Unie benadrukt het belang van meertalige kennis voor alle Europese burgers en stelt dat elke burger twee talen zou moeten beheersen naast de eigen thuistaal. In aansluiting daarop spreekt de Onderwijsraad de ambitie uit dat Europese burgers twee talen op minimaal B1-niveau zouden moeten beheersen. Voor elke leerling wordt het daarom - conform de Europese richtlijnen - mogelijk gemaakt om minimaal één moderne vreemde taal naast het Engels te leren, ongeacht het type opleiding. Voor sommige leerlingen zal dit de Nederlandse taal zijn. Het aantal talen, de taalkeuze en het nagestreefde niveau verschillen per leerling en zijn afhankelijk van vervolgopleiding, persoonlijke of werkgerelateerde factoren, geografische noodzaak (bijvoorbeeld Duits en Frans in grensgebieden), ambitieniveau en het niveau van het onderwijs. Daarbij dient de beheersing van het Nederlands als tweede taal toereikend te zijn om volwaardig te kunnen deelnemen aan school, sociaal leven en werk in Nederland.

Het leren van een tweede, derde of vierde vreemde taal vindt plaats in een vergelijkbare opbouw. In de talencurricula wordt aandacht besteed aan de ontwikkeling van een gevoel voor taal en het bewust worden van overeenkomsten en verschillen tussen talen, wat de samenhang tussen de taalvakken bevordert.

In het nieuwe curriculum komt voor de moderne vreemde talen het individuele leerproces van de leerling centraal te staan in een doorlopende leerlijn van primair naar voortgezet onderwijs. Het begin- en eindniveau zijn afhankelijk van wat leerlingen nodig hebben voor hun vervolgopleiding of beroep en van hun persoonlijke leerdoelen. Ook de aandacht voor de verschillende vaardigheden kan daardoor variëren. Het leren van talen speelt tevens in op de persoonlijke talenten van de leerling. Op alle niveaus van het onderwijs wordt rekening gehouden met het cognitieve ontwikkelingsniveau van de leerling, zijn taalachtergrond, culturele bagage en identiteitsontwikkeling. Leerlingen worden in het onderwijs gestimuleerd en gefaciliteerd het aantal talen te leren en het beheersingsniveau te behalen dat voor hen maximaal haalbaar is.

Samenhang met het leergebied Nederlands

De drie perspectieven in het leergebied Engels/MVT vertonen grote overeenkomsten met de kerninhouden van het leergebied Nederlands, voor de meeste leerlingen de eerste taal, maar voor veel leerlingen ook een tweede of vreemde taal. Beide leergebieden beogen leerlingen talig toe te rusten voor een volwaardige participatie in een meertalige en interculturele samenleving. Daarbij ligt het accent van Engels/MVT op de interculturele en grensoverstijgende aspecten van communicatie, terwijl het accent bij Nederlands op de beheersing van het Nederlands ligt als gemeenschappelijke taal in studie, dagelijkse activiteiten of beroep in Nederland.

Samenhang met andere leergebieden

Moderne vreemde talen worden betekenisvol voor de leerlingen als er ook verbindingen worden gezocht met contexten zowel tussen de talen als met andere leergebieden.

Burgerschap. Talen geven toegang tot communicatie met anderstaligen, en tot beleving en waardering van hun culturen. Meertalige kennis heeft daardoor een meerwaarde bij het voeren van internationale maatschappelijke dialogen en debatten over internationale thema's. Dat verhoogt de betrokkenheid van de leerlingen bij maatschappelijke vraagstukken – een element van burgerschapsonderwijs waarvoor het talenonderwijs een oefenplaats biedt.

Kunst & Cultuur. Creatieve vormen van taal zijn kunstzinnige taaluitingen die aansluiten bij de inhouden van het leergebied Kunst & Cultuur, waaraan ook de definitie van cultuur is ontleend. Bij Kunst & Cultuur wordt de nadruk gelegd op de invulling van het creatieve proces, en is er aandacht voor reflectie op eigen en andermans werk. Beide komen ook aan de orde bij activiteiten gericht op het beleven van creatieve vormen van taal en op het experimenteren met taalvormen in een andere taal.

Digitale geletterdheid. De digitalisering van informatie en communicatie heeft invloed op talen: in de ontwikkeling van woordenschat en conventies en in het vormgeven aan communicatie. In de digitale communicatie in de vreemde taal neemt digitale geletterdheid een belangrijke plaats in.

Mens & Maatschappij. Talen worden beïnvloed door de cultuur van hun sprekers, waaronder de geografische omgeving en de geschiedenis van een taalgemeenschap. Dat maakt afstemming met het leergebied Mens en Maatschappij relevant en wenselijk.

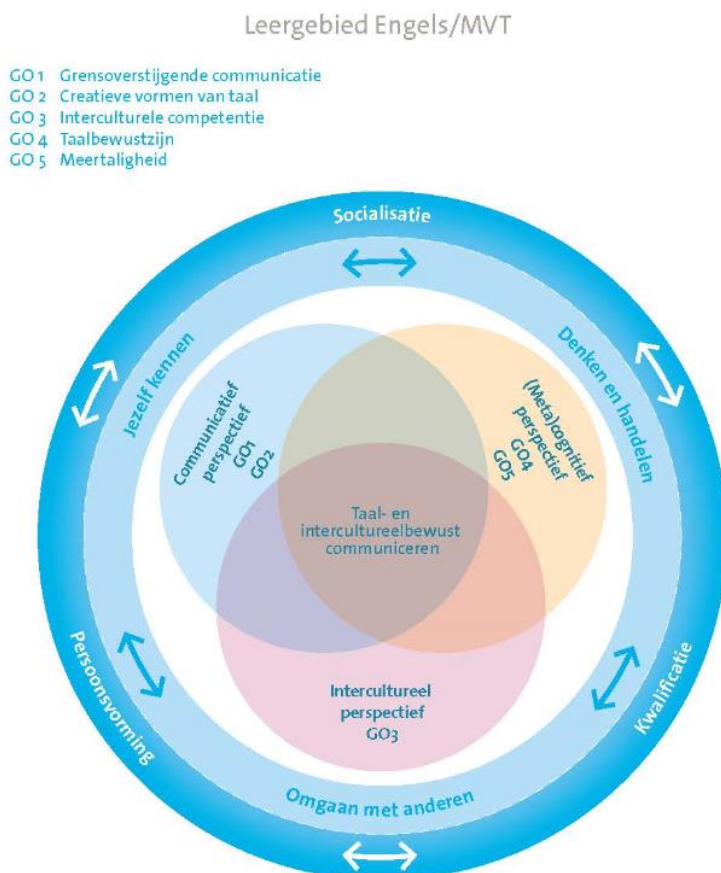
2. VAN VISIE NAAR GROTE OPDRACHTEN

In de visie hebben we een aantal kenmerken van het leergebied Engels/MVT benadrukt:

- Talen zijn hét middel om Europese en wereldburgers met elkaar in contact te brengen en te verbinden. De beheersing van andere talen naast de eigen eerste taal is belangrijk voor volwaardige deelname aan de meertalige en multiculturele samenleving.
- Het leergebied Engels/Moderne vreemde talen (MVT) vervult deze maatschappelijke functie door leerlingen taal- en intercultureel bewust te leren communiceren. Dat gebeurt door invulling te geven aan het talenonderwijs vanuit een communicatief, intercultureel en (meta)cognitief perspectief.
- Het leergebied Engels/MVT draagt daarmee bij aan de drie hoofddoelen van het onderwijs: persoonsvorming, socialisatie en kwalificatie van de leerlingen.
- Door te werken aan de verwerving van andere talen ontwikkelen leerlingen ook brede vaardigheden die hen helpen zichzelf te leren kennen, te leren denken en handelen, en te leren omgaan met anderen. Reflecteren op de wisselwerking tussen talen en culturen, op je eigen taalleerproces, je eigen talenkennis in relatie tot je (internationale) loopbaan; kritisch, creatief en probleemoplossend denken en handelen; samenwerken, zijn brede vaardigheden die bij uitstek bij het leren van talen en het reflecteren daarop ontwikkeld kunnen worden.

Bovengenoemde kenmerken van het leergebied Engels/MVT zijn in Figuur 1 gevisualiseerd.

Figuur 1: Visualisatie relatie visie-grote opdrachten leergebied Engels/MVT.

Om de inhoud van het leergebied te beschrijven zijn vijf grote opdrachten (GO) geformuleerd. Elke GO wordt primair vanuit één van de perspectieven beschreven, maar vertoont ook raakvlakken met de overige twee. Er is geen hiërarchische relatie tussen de GO's.

De eerste twee GO (Grensoverstijgende communicatie en Creatieve vormen van taal) leggen het accent op talen als instrument bij allerlei vormen van communicatie en expressie.

De derde GO (Interculturele competentie) beschrijft de inzet van talen voor het realiseren van interculturele ontmoetingen.

De vierde GO (Taalbewustzijn) focust zich op reflectie op de inhoud van het leergebied: hoe talen in elkaar zitten, wat je met talen kunt bewerkstellingen.

Daarop aansluitend legt de vijfde GO (Meertaligheid) het accent op hoe je het eigen meertalige repertoire je identiteit vormt, en hoe je het bewust en effectief kunt inzetten in de samenleving en bij het leren van nieuwe talen.

Grensoverstijgende communicatie en Interculturele competentie

Talen zijn onmisbaar voor de grensoverstijgende communicatie (GO 1) en de ontwikkeling van interculturele competentie (GO 3): de ontmoeting met de ander en zijn of haar cultuur. Communicatie kan niet los gezien worden van de socio-culturele context waarin deze plaatsvindt, noch van de cultuur van de deelnemers aan de communicatie. Communicatie in andere talen betekent ook in aanraking komen met de culturen waarvan die talen drager zijn.

De opdracht van dit leergebied is om de leerling te helpen internationaal én intercultureel competent te worden. Terwijl bij het leergebied Nederlands de leerling leert doelgericht te communiceren in de Nederlandse taal, zijn internationale communicatie en interculturele competentie een onderscheidend kenmerk van het leergebied Engels/MVT. Bij internationale communicatie wordt de taal van één van de sprekers gebruikt, of een taal die niet de moedertaal is van beide sprekers (de zogenaamde 'lingua franca' - veelal Engels, maar het kan ook een andere taal zijn).

Creatieve vormen van taal

Een specifieke vorm van communicatie zijn creatieve vormen van taal (GO 2). Daaronder verstaan we alle teksten waarin gebruik wordt gemaakt van narratieve technieken, zoals literatuur. Het beleven van literatuur in de ruimste zin van het woord, zowel in het Nederlands als in een andere taal, levert een bijdrage aan persoonsvorming en socialisatie van de leerlingen; creatieve vormen in een andere taal stimuleren daarnaast de verwerving van die taal. Een opdracht van dit leergebied is om de leerlingen door middel van het beleven van creatieve vormen van taal, te helpen met het verkennen en ervaren van socio-culturele, geografische en historische contexten in de doeltaal. Creatieve vormen van taal zijn tevens een expressiemiddel waarmee leerlingen zelf met talen kunnen experimenteren.

Taalbewustzijn

Deze grote opdracht (GO 4) beschrijft het waarnemen, observeren en onderzoeken van talen als ondersteuning om talen effectief te leren en bewust te gebruiken. Het bewust worden van hoe talen in elkaar zitten, helpt de taalverwerving, bevordert de communicatie en faciliteert het begrijpen van de implicaties van taalgebruik. De opdracht van dit leergebied is om de leerling te laten ontdekken hoe talen werken en hoe mensen talen gebruiken. Leerlingen worden zich bewust van wat je met talen kunt en ontwikkelen vertrouwen in hun eigen taalvaardigheid. Het leggen van een sterke basis in de eerste taal helpt andere talen te leren.

Meertaligheid

Meertaligheid (GO 5) is in de Nederlandse samenleving een dagelijkse werkelijkheid. Talen zijn op allerlei manieren aanwezig in de context waarin leerlingen leven, en elke leerling heeft meertalige kennis: kent meerdere talen, of gebruikt woorden uit andere talen in de eigen taal. Een opdracht van dit leergebied is om leerlingen de eigen meertaligheid te helpen ontwikkelen en efficiënt te leren inzetten in de communicatie en bij het leren van nieuwe talen. Het Nederlands hoort bij het meertalig repertoire van de leerlingen, zij het als eerste of tweede taal. Talen dragen bij aan het ontwikkelen van de identiteit van de leerlingen: zowel de eerste taal of talen die ze leren, als de talen die ze later verwerven, bijvoorbeeld als ze naar een ander land verhuizen of voor langere tijd in een ander land verblijven.

CONCEPT

3. GROTE OPDRACHTEN LEERGBIED ENGELS/ MVT

Grote Opdracht 1: Talen faciliteren grensoverstijgende communicatie.

Relevantie: Grensoverstijgende communicatie in een vreemde taal daagt leerlingen uit om hun persoonlijke grenzen te verleggen en daardoor meer begrip te krijgen voor de wereld om hen heen. Dit draagt bij aan hun *persoonsvorming*: leerlingen kunnen zich op een volwassen en democratische manier ontwikkelen tot actieve, internationaal competente burgers in de globaliserende samenleving. Grensoverstijgend kunnen communiceren is noodzakelijk voor de *socialisatie* en de *kwalificatie* van leerlingen: door het vervagen van grenzen komen mensen uit verschillende landen makkelijker met elkaar in aanraking. Denk hierbij aan de toegenomen mobiliteit voor studie, vakantie, werk, migratie of grensarbeid (bijvoorbeeld wonen in Nederland en werken in Duitsland, of andersom). Tevens maakt de digitale technologie het makkelijker om contacten te leggen wereldwijd. Kennis en beheersing van talen is in Nederland van groot belang mede door de geografische ligging en economische positie van het land. Leerlingen die in andere talen kunnen communiceren, zijn niet alleen kansrijker in het vervolgonderwijs, maar ook op de (inter)nationale arbeidsmarkt.

Inhoud: Grensoverstijgend communiceren betekent begrijpen, produceren, uitwisselen en verwerken van inhoud in een andere taal dan de eigen eerste taal, ofwel: het begrijpen van mondelinge en schriftelijke teksten in de doeltaal, door te lezen, te luisteren en te kijken (receptie); het produceren van mondelinge en schriftelijke teksten in de doeltaal, door te schrijven en te spreken (productie); het uitwisselen van informatie, door gesprekken te voeren of schriftelijk (digitaal) te communiceren (interactie); het verwerken van informatie in allerlei vormen om communicatie toegankelijker te maken (wat het ERK *mediation* noemt). Denk bij de laatste bijvoorbeeld aan gelezen informatie schriftelijk of mondeling uitleggen, mondelinge input samenvatten in aantekeningen, bronnen synthetiseren in een andere taal, etc. Al deze communicatieve taalvaardigheden worden in het dagelijks leven vaak in samenhang ingezet. De school is daarvoor een oefenplaats. Het stimuleren van communicatie in andere talen helpt de leerlingen hun grenzen te overstijgen door zowel hun eigen (taal)grenzen te verleggen, als anderstaligen (digitaal) te ontmoeten. Om grensoverstijgend te kunnen communiceren kan ook een taal als gemeenschappelijk communicatiemiddel worden gebruikt die voor alle deelnemers niet de eerste taal is - de zogenaamde 'lingua franca'. Dit is veelal Engels, maar kan ook een andere taal zijn. Communiceren gebeurt bij voorkeur in een contextrijke en betekenisvolle omgeving, waarin de leerling uitgedaagd wordt om een andere taal en cultuur daadwerkelijk te beleven.

Leerlingen leren in steeds complexere communicatieve contexten te handelen naarmate taalniveau en eigen ontwikkeling vorderen. Het taalgebruik wordt afgestemd op de doelen en inhouden van communicatie, het (internationale) publiek aan wie de communicatie gericht is en het gebruikte (digitale) medium.

Leerlingen leren talen flexibel en doeltreffend te gebruiken in verschillende formele en informele situaties die zich kunnen afspelen in het dagelijkse leven, in sociale contacten, hun opleiding, en op het werk. Als het leren van een nieuwe taal nog in het beginstadium is, beperkt het taalgebruik zich tot concrete behoeften die van direct belang zijn voor de leerlingen in eenvoudige, alledaagse en vertrouwde situaties, zoals communiceren over zichzelf, eigen interesses en/of dagelijkse bezigheden. Naarmate het leren van de nieuwe taal vordert, worden doelen algemener en abstracter van aard. Allerlei thema's, onder andere uit de actualiteit komen aan de orde. Hogere taalbeheersingsniveaus maken het mogelijk om aan internationale discussies over mondiale thema's zoals duurzaamheid en globalisering deel te nemen.

Leerlingen leren te communiceren met een steeds diverser publiek. Ze leren media in de vreemde taal te gebruiken die geschikt zijn voor hun (taal)niveau: dit strekt zich uit van bijvoorbeeld informeel chatten tot gamen, vloggen, formele e-mails schrijven, of deelnemen aan discussieplatforms. Ook leren ze hun taalgebruik af te stemmen op het bereik en de conventies van de digitale communicatietechnologie.

Samenhang met andere grote opdrachten van het leergebied:

Communiceren met mensen met een andere culturele achtergrond vraagt om, en draagt bij aan, kennis en begrip van de andere cultuur (GO Interculturele communicatie).

Het bewust zijn van hoe talen in elkaar zitten en werken, maakt van leerlingen effectieve en bewuste taalgebruikers in de communicatie (GO Taalbewustzijn).

Om communicatie binnen internationale contexten mogelijk te maken, leren leerlingen hun meertalig repertoire efficiënt in te zetten (GO Meertaligheid).

Een specifiek aspect bij communicatie is het gebruik van talen als expressiemiddel in verschillende mondelinge en schriftelijke vormen (GO Creatieve vormen van taal).

Brede vaardigheden:

Manieren van denken en handelen. Het begrijpen, verwerken en produceren van informatie in een vreemde taal en het reflecteren op het taalgebruik doen een beroep op het analytisch en creatief denken. Het duiden, selecteren, filteren en waarderen van informatie in de vreemde taal, en het inzetten van strategieën om gebreken in taalvaardigheid te compenseren, stimuleren bovendien het probleemoplossend denken.

Manieren van omgaan met anderen. Wanneer leerlingen grensoverstijgend en effectief communiceren, staat het samenwerkend aspect centraal. Dit is een vaardigheid die in een behoefte van de maatschappij voorziet. De effectiviteit van de communicatie is hoger als leerlingen zich bewust zijn van de omgangsregels in de betreffende communicatieve contexten en als ze die regels adequaat kunnen toepassen.

Grote Opdracht 2: Creatieve vormen van taal helpen een nieuwe taal te leren en verruimen je wereld.

Relevantie: Het beleven van creatieve vormen van taal, zoals film, literatuur en poëzie, draagt bij aan *persoonsvorming*. Door verhalen, gedachten en gevoelens in de doeltaal te beleven en zelf te vertellen of te uiten, komen leerlingen uit de comfortzone van hun eerste taal. Leerlingen worden uitgenodigd om na te denken over vraagstukken in originele teksten die ontstaan zijn in een andere cultuur: waarom maken mensen in een andere context bepaalde keuzes? Reflectie op de ander en de eigen cultuur helpt leerlingen respect en tolerantie te ontwikkelen voor de ander in die context. Dit draagt bij aan *socialisatie*. Werken met creatieve vormen van een andere taal bevordert ook het leren van die taal. Dit vergroot de kans op zowel nationale als internationale *kwalificatie*.

Inhoud: Creatieve vormen van taal omvatten alle teksten waarin gebruik wordt gemaakt van verhalende technieken. Hierbij kan gedacht worden aan games, films, verhalen, toneel- en liedteksten, poëzie, (beeld)romans en literatuur. Deze teksten kunnen ook inhouden uit andere leergebieden bevatten, zoals een historische context waarin een verhaal zich afspeelt.

Leerlingen leren om te gaan met mondelinge, schriftelijke, digitale en multimediale teksten in de doeltaal uit verschillende sociale, culturele en historische contexten. Ook leren zij zichzelf op een persoonlijke manier in de doeltaal te uiten. Het taalniveau wordt afgestemd op het niveau van hun taal- en cognitieve vaardigheden en is uitdagend, maar staat het begrip en de beleving niet in de weg. Op alle niveaus kan de doeltaal soms ook worden losgelaten als dat functioneler is voor de verwerking. Op deze manier worden leerlingen

gestimuleerd om de doeltaal niet als drempel te zien en hun beheersing in de doeltaal met plezier te ontwikkelen.

De inzet van creatieve vormen van taal bevordert niet alleen het leren van de doeltaal, maar ook de ontwikkeling van het creatief vermogen. Dit laatste staat centraal bij allerlei expressievormen zoals beeld, klank, geluid en beweging, die aan bod komen in het leergebied Kunst & Cultuur.

Creatieve vormen van taal worden in het leergebied Engels/MVT ingezet om een verhaal in de doeltaal te beleven; om een sociale, culturele en historische context te begrijpen; om tekstsoorten en stijlen te leren herkennen, analyseren en gebruiken. Leerlingen kunnen op alle niveaus aan deze doelen werken in afstemming met hun beheersing van de doeltaal en hun cognitieve ontwikkeling. Creatieve vormen van taal worden ook gebruikt voor het verder ontwikkelen van literaire competenties zoals bij het leergebied Nederlands.

In de eerste fase van het leren van een nieuwe taal maken leerlingen kennis met korte, eenvoudige en aansprekende creatieve vormen van taal en gaan er zelf mee experimenteren. Vervolgens breidt het repertoire zich uit en neemt ook de complexiteit van taal, situaties en thema's toe. De verdieping in de kennis van genres en stijlen komt voornamelijk in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs aan de orde.

Samenhang met andere grote opdrachten van het leergebied:

Creatieve vormen van taal zijn vormen van communicatie en expressie waarbij alle taalvaardigheden worden betrokken. Het beleven en verwerken van creatieve teksten bevordert de ontwikkeling van de taalvaardigheden (GO Grensoverstijgende communicatie). De aandacht voor taalgebruik en voor de inhoud en contexten van verhalen, draagt bij aan de ontwikkeling van taal- en intercultureel bewustzijn (GO Taalbewustzijn en Interculturele competentie).

Brede vaardigheden:

Manieren van denken en handelen: Jezelf leren kennen, maar ook anderen begrijpen en omgaan met anderen komen aan bod bij het beleven van expressievormen in andere talen en uit andere culturen. Reflectie op manieren van denken en handelen van jezelf en anderen staan hierbij centraal. Creatieve vormen van taal stimuleren leerlingen hun creatief vermogen te ontwikkelen.

Grote Opdracht 3: Interculturele competentie: talen leren opent deuren naar andere culturen.

Relevantie: De aandacht voor interculturele aspecten verbonden aan een taal helpt leerlingen te beseffen dat talen onderdeel zijn van de identiteit van hun sprekers. Zij reflecteren ook op hun eigen (taal)identiteit, wat bijdraagt aan hun *persoonsvorming*. Het vergroot de zelfredzaamheid doordat leerlingen beter op de ander kunnen anticiperen en weten hoe te handelen in verschillende situaties. Door andere culturen te leren waarderen, ontwikkelen leerlingen ook hun empathisch vermogen.

Interculturele competentie draagt bij aan de *socialisatie* van de leerlingen in een wereld waar de contacten tussen culturen toenemen. Het helpt hen om actief te participeren in de internationale discussie over mondiale vraagstukken zoals duurzaamheid en democratie. Het *kwalificeert* hen in het aangaan van interculturele communicatie met werkrelaties in buitenlandse stages of op de arbeidsmarkt. Het alsmaar internationaler wordende karakter van studie, bedrijfsactiviteiten en van de handel maakt deze competentie tot een noodzaak.

Inhoud: Bij het leren van een nieuwe taal vergaren leerlingen ook kennis over de landen en culturen van de sprekers en leren die vanuit verschillende perspectieven te bekijken. Leerlingen leren *over* de cultuur van de sprekers van de doeltaal: van gewoontes en

tradities tot geografische en historische aspecten, sociale groeperingen, gemeenschappelijke normen en waarden. Ze leren *hoe* deze cultuur zich uit in taalkeuzes, - patronen en -conventies in de doeltaal en worden zich ook bewust *waarom* dat zo is, welke opvattingen, waarden en attitudes dat weerspiegelt. Leerlingen leren de culturele aspecten in de doeltaal te duiden en te waarderen.

Daarbij reflecteren ze ook op zichzelf, ze krijgen inzicht in hun eigen cultuur en in hoe die zich verhoudt tot de cultuur van de ander. Dit noemen we intercultureel *bewustzijn*.

Leerlingen herkennen overeenkomsten en verschillen tussen culturen, handelen daarnaar en leggen verbinding met de ander in termen van begrip, acceptatie en waardering. Dit noemen we interculturele *competentie*: het vermogen om adequaat en gepast te communiceren in interculturele situaties gebaseerd op interculturele kennis, vaardigheden en houdingen.

In eerste instantie gaat het om taalpatronen die bij alledaags en concreet taalgebruik horen: hoe kleden kinderen zich in andere culturen? Hoe spelen ze in andere culturen? Naar welke muziek luisteren ze? Hoe vieren ze feest? Wat doen ze op school, thuis? En hoe komt dit allemaal terug in hun taal? Naarmate leerlingen de vreemde taal beter beheersen, komen ook steeds complexere aspecten van een cultuur aan de orde, die terugkomen in woorden en uitdrukkingen. In welke omgeving leven jongeren? Wat is de invloed van die omgeving, van het geografisch gebied en van het verleden op hun taalgebruik? De culturele invloed op taal kan ook impliciet zijn.

De nieuwe taal wordt functioneel ingezet bij het leren en beleven van andere culturen. Dat helpt leerlingen tegen cliché vorming en bevordert een open houding ten opzichte van de doeltaal en de cultuur van haar sprekers. Daarmee ontwikkelen leerlingen competenties en attitudes die hen steeds meer in staat stellen om effectief en adequaat te communiceren in een diversiteit aan interculturele situaties en contexten.

De relevantie van interculturele aspecten bij het leren van een nieuwe taal nodigt uit om een verbinding met burgerschapsvorming te zoeken, waar diversiteit in de samenleving en democratie centraal staan.

Samenhang met andere grote opdrachten van het leergebied:

Interculturele competentie ondersteunt de grensoverstijgende communicatie. Deze biedt de context waarin leerlingen kennis over de landen en culturen van de doeltaal opdoen en ermee om leren gaan. Andersom zijn interculturele kennis, vaardigheden en houdingen nodig voor het slagen van de communicatie (GO Grensoverstijgende communicatie).

Ook de aandacht voor inhoud en contexten in verhalen en andere narratieve tekstvormen draagt bij aan de ontwikkeling van taal- en intercultureel bewustzijn (GO Creatieve vormen van taal).

Daarbij helpt de ontwikkeling van taalbewustzijn de culturele connotaties in het taalgebruik te herkennen, te vergelijken en te interpreteren (GO Taalbewustzijn).

De ontwikkeling van interculturele competentie wordt bevordert door een positieve aandacht voor meertaligheid (GO Meertaligheid). Ook de bouwstenen Meertaligheid besteden aandacht aan het herkennen, het kunnen benoemen en in het in kaart brengen van de relatie tussen talen en culturen.

Brede vaardigheden:

Manieren van omgaan met anderen: de ontwikkeling van intercultureel bewustzijn en interculturele competentie in de taalles bevordert de sociaal-culturele vaardigheden bij het omgaan met anderen in de communicatie met anderstaligen, en daarmee het samenwerken.

Manieren van jezelf kennen: intercultureel bewustzijn helpt in de oriëntatie op jezelf, je studie en je (internationale) loopbaan, en helpt bij de ontwikkeling van het vermogen om je eigen talenten te herkennen.

Grote Opdracht 4: Taalbewustzijn maakt van leerlingen gerichte gebruikers van talen.

Relevantie: Taalbewustzijn *kwalficeert* de leerlingen door hen te helpen een meer bewuste en meer gemotiveerde vreemdetal spreker te worden: leerlingen begrijpen hoe talen in elkaar zitten en hebben meer zicht op hoe zij zelf talen leren. Daarnaast ondersteunt taalbewustzijn de *socialisatie* van de leerlingen door hen in staat te stellen, doelen en intenties van taalgebruik kritisch in te schatten. Leerlingen leren effecten ervan op zichzelf en de anderen waar te nemen, er adequaat op in te gaan, en hun eigen taalgebruik af te stemmen op het beoogde effect, wat tevens aan hun *persoonsvorming* bijdraagt.

Inhoud: Het leren van talen kent naast een communicatieve en een interculturele, ook een (meta)cognitieve dimensie, ofwel het nadenken over talen, hun gebruik en het effect ervan. Bij taalbewustzijn doen leerlingen kennis op over talen. Ze ontdekken taalpatronen en – systemen in verschillende talen, en ontwikkelen inzicht in hoe je talen leert en gebruikt. Ze leren beseffen welke vaardigheden en strategieën zij nodig hebben om talen adequaat in te zetten en weten wat zij moeten doen om die te verwerven. Daardoor worden leerlingen bewuste en autonome taalleerders.

De ontwikkeling van taalbewustzijn loopt parallel met de cognitieve ontwikkeling van de leerlingen. Dat betekent bijvoorbeeld dat de leerlingen in de onderbouw van het primair onderwijs nog niet expliciet reflecteren op taal; zij kunnen woord en betekenis nog niet scheiden, maar begrijpen wel dat er verschillende talen worden gesproken en je toch met elkaar over dezelfde dingen kunt communiceren. Taalbewustzijn is daarmee vanaf de beginfase functioneel om talen in samenhang te kunnen zien.

Vervolgens gaan leerlingen nadenken over het feit dat je talen vanuit verschillende perspectieven kunt bekijken: talen om te communiceren, talen als onderdeel van cultuur, talen als systeem met eigen regels. Leerlingen gaan ook talen met elkaar vergelijken. Zij reflecteren op uitdrukkingen in verschillende talen, hun betekenis, hun link met de cultuur van de sprekers van die talen. Dat doen ze met hun eigen eerste taal, met de eerste taal van hun klasgenoten en met de talen die zij leren.

Het aantal talen dat ze leren breidt zich uit in het voortgezet onderwijs. De leerlingen worden gestimuleerd om verder te reflecteren op hoe talen in elkaar zitten, hoe je talen leert en hoe taalgebruik door de tijd heen verandert. Dit proces verloopt parallel met hun taalbeheersingsniveau. Vergelijking van en reflectie op taalstructuren, analyse en interpretatie van taalgebruik worden gestimuleerd naargelang leerlingen vorderen in het leren van vreemde talen. Bij de aandacht voor taalbewustzijn ligt een uitgesproken kans om talen en de grote opdrachten van dit leergebied in samenhang te zien, en om talen met elkaar en met Nederlands af te stemmen.

Samenhang met andere grote opdrachten van het leergebied:

Het bewust gebruik van taalstructuren en -patronen draagt bij aan het verhogen van het taalbeheersingsniveau in de communicatie, en aan de afstemming met publiek en medium (GO Grensoverstijgende communicatie).

Taalbewustzijn helpt bij het herkennen en het gebruiken van stijlen en structuren die horen bij verschillende expressievormen (GO Creatieve vormen van taal).

Taalbewustzijn helpt de culturele connotaties in het taalgebruik te zien, en er adequaat op in te gaan (GO Interculturele competentie).

Taalwaardering en taalcognitie zijn essentiële aspecten bij de aandacht voor meertaligheid (GO Meertaligheid).

Brede vaardigheden:

Manieren van denken en handelen: door de ontwikkeling van taalbewustzijn leren leerlingen taalgebruik en taalsystemen te analyseren en daarop te reflecteren, en creatief en kritisch bezig te zijn met talen.

Manieren van jezelf kennen: leerlingen krijgen zicht op de eigen taalbeheersing, kunnen daardoor hun eigen taalgebruik effectief reguleren in hun sociale contacten en leren hun eigen taalleerproces te sturen.

Grote Opdracht 5: Aandacht voor meertaligheid helpt bij het erkennen, waarderen, leren en gebruiken van talen.

Relevantie: De ontwikkeling van een meertalig repertoire en een meertalige competentie draagt bij aan de *kwalficatie* van de leerling. Burgers die meerdere talen beheersen en bewust omgaan met hun meertalige kennis, zorgen ervoor dat het Nederlandse bedrijfsleven en de samenleving zich naar de verschillende culturen in Nederland, naar de omringende en overige landen in de wereld kunnen richten.

Het kunnen schakelen tussen talen om de communicatie te ondersteunen en om tussen de deelnemers te bemiddelen, bevordert de sociale contacten en de samenwerking. Dat is relevant voor de *socialiserende* functie van het onderwijs.

Een onderbouwde beeldvorming over de waarden die met talen worden geassocieerd, draagt bij aan de ontwikkeling van een open houding ten opzichte van talen en hun gebruikers. Dat betekent ook oog hebben voor de eerste taal, of –talen, van individuen. Aandacht en waardering voor de (thuis)talen van leerlingen bevordert ook waardering voor hun identiteit: de eerste taal die je leert geeft immers vorm aan hoe je over de wereld denkt, en aan hoe je contact met andere mensen maakt. Leerlingen die hun taalachtergrond leren waarderen en benutten, krijgen meer zelfvertrouwen en ontwikkelen veerkracht. Dit draagt bij aan de *persoonsvorming*. Veerkracht kan daarbij een positief effect hebben op de resultaten bij andere vakken.

Inhoud: Meertaligheid kent verschillende dimensies:

a) De *sociale meertaligheid* is de aanwezigheid van meerdere talen binnen een bepaalde context – denk bijvoorbeeld aan leerlingen in de klas, mensen op straat, contacten met de buurlanden, of aan leerlingen die thuis andere talen spreken dan het Nederlands. In media, films, games etc. kunnen (woorden uit) meerdere talen voorkomen. Meertaligheid is een feit in onze samenleving.

b) De *individuele meertaligheid* bestaat uit de talen (of de woorden en uitdrukkingen in verschillende talen) die je beheerst, ofwel je meertalige repertoire. Dat is een onderdeel van de eigen identiteit dat steeds in ontwikkeling is. Meertaligheid is ook een competentie: het vermogen om flexibel te putten uit het eigen meertalig repertoire en om over te schakelen van één taal naar de andere om een tekst te begrijpen of informatie te verwerken; om te communiceren; om de communicatie tussen sprekers van verschillende talen te bemiddelen; om een nieuwe taal te leren.

Leerlingen maken al op vroege leeftijd kennis met andere talen en beseffen dat er andere talen bestaan naast hun eigen (thuis)taal. Ze ontdekken dat ze woorden uit andere talen in hun dagelijks leven gebruiken, en dat er verschillen en overeenkomsten tussen talen zijn in woorden, klanken en uitdrukkingen. In het primair onderwijs krijgen ze minstens een moderne vreemde taal aangeboden, meestal Engels. Bij het leren van een nieuwe taal (die voor sommige leerlingen ook het Nederlands kan zijn) bouwen leerlingen voort op hun eigen eerste taal of –talen en vergelijken ze talen met elkaar in een speelse setting. Naarmate leerlingen hun talenkennis en hun analytisch vermogen ontwikkelen, breiden ze hun meertalige repertoire uit en merken ze dat sommige talen meer op elkaar lijken dan

andere (bijvoorbeeld Frans en Spaans t.o.v. Duits en Nederlands). Leerlingen leren steeds beter en bewuster verbanden te leggen tussen woorden, patronen en taalstructuren en deze verbanden functioneel in te zetten: ze leren bijvoorbeeld een tekst te begrijpen in een taal die ze niet of niet goed beheersen door gebruik te maken van woorden en structuren die ze kennen uit een andere taal. Ze leren om te schakelen tussen verschillende talen als dat nodig is om te communiceren of om iets uit te leggen. Ze leren meertalig te communiceren door bijvoorbeeld hun receptieve vaardigheden in andere talen functioneel in te zetten, terwijl ze zelf hun eigen taal gebruiken. Leerlingen leren taaloverstijgend te werken doordat ze vaardigheden en strategieën die ze bij een taal hebben geleerd, ook bij een andere taal toepassen.

Samenhang met andere grote opdrachten van het leergebied:

Het bewust omgaan met het eigen meertalig repertoire vergroot het succes van de communicatie en versterkt de effectiviteit ervan (GO Grensoverstijgende communicatie). De aandacht voor meertaligheid bevordert het begrijpen van hoe talen in elkaar zitten, en de reflectie op de status van talen in de maatschappij, en kan invloed hebben op de ontwikkeling van taalplezier (GO Taalbewustzijn).

Bij meertaligheid speelt de aandacht voor de culturele waarde van talen een belangrijke rol (GO Interculturele competentie).

Brede vaardigheden:

Manieren van denken en handelen: het kunnen overschakelen naar andere talen en registers, het begrijpen van informatie in een vreemde taal en het inzetten van strategieën om gebreken in taalvaardigheid te compenseren, draagt bij aan de ontwikkeling van het metacognitief vermogen van de leerlingen, en daarmee aan hun kritisch en probleemoplossend denken.

Manieren van omgaan met anderen: leerlingen leren ook samen gebruik te maken van elkaars talenkennis en de meerwaarde van samenwerking te ervaren.

Manieren van jezelf kennen: reflecteren op je eigen talenkennis en hoe je talen gebruikt, doet ook een beroep op jezelf leren kennen.

4. VAN GROTE OPDRACHTEN NAAR BOUWSTENEN

Welke ingrediënten zijn nodig om de inhoud van het leergebied te vertalen naar een curriculum? Met welke bouwstenen bouw je het talenonderwijsgebouw? We hebben deze bouwstenen niet als op zichzelf staande elementen beschreven, maar als onderdelen van het gehele aanbod in het talenonderwijs. De bouwstenen bieden tezamen de basis om de nieuwe kerndoelen van het primair en voortgezet onderwijs te ontwikkelen. Daarnaast doen we aanbevelingen voor een uitwerking in eindtermen voor de bovenbouw van het vo.

De vijf bouwstenen werken de grote opdrachten uit in kennis en vaardigheden waarmee leerlingen **taal- en intercultureel bewust leren communiceren**.

- 'Effectief communiceren': input en taalactiviteiten waarmee leerlingen de receptieve, productieve en interactieve vaardigheden in de vreemde taal leren verwerven. De taalvaardigheden worden in samenhang gezien en hun beheersing heeft een functionele rol voor het succes van de communicatie in allerlei contexten in het persoonlijk en sociaal leven, opleiding of toekomstige baan. Daarbij wordt rekening gehouden met het doel en de context van de communicatie, met de deelnemers, en met het gebruikte (digitale) medium.

'Creatieve vormen van taal': het aanbod aan creatieve/narratieve teksten van verschillende soorten in de vreemde taal. Daarmee worden leerlingen gestimuleerd om met de vreemde taal te experimenteren en daarmee kennis, vaardigheden en attitude te ontwikkelen met betrekking tot de taal zelf en de socioculturele contexten die in de teksten in de vreemde taal voorkomen.

- 'Interculturele competentie': het kunnen omgaan met de culturele elementen die talen overbrengen. Het aanbod in deze bouwstenen helpt de leerlingen kennis, vaardigheden en houding te ontwikkelen rondom de culturele aspecten in de nieuwe taal. Dit verhoogt het begrip tussen de deelnemers aan de communicatie en daarmee de effectiviteit ervan.

'Taalbewustzijn': het aanbod waarmee leerlingen leren reflecteren op hoe talen in elkaar zitten, welke effecten taalgebruik kan hebben in verschillende contexten, en hoe taal affectie ontwikkeld kan worden. Leerlingen die bewust zijn van hoe talen werken, kunnen implicaties van taalgebruik herkennen en benoemen, en talen zelf adequaat gebruiken om effectief te communiceren.

'Meertaligheid': ontdekking en waardering van de talen die de identiteit van de leerlingen vormen, waarmee leerlingen in aanraking komen en die leerlingen leren. Het aanbod in deze bouwstenen helpt leerlingen een open houding te ontwikkelen ten opzichte van talen, en vanuit die houding te communiceren. Daarbij wordt ook rekening gehouden met het Nederlands als tweede taal en met de thuishalen van de leerlingen.

Samenhang tussen de bouwstenen en met de bouwstenen van andere leergebieden

In de bouwstenen geven we met een code aan waar we samenhang zien met andere bouwstenen Engels/MVT of met bouwstenen van andere leergebieden. De codes zijn:

EC	effectief communiceren	NL	Nederlands
CV	creatieve vormen van taal	BU	Burgerschap
IC	interculturele competentie	KC	Kunst & Cultuur
TB	taalbewustzijn	DG	Digitale Geletterdheid
MT	meertaligheid	MM	Mens & Maatschappij

De samenhang met andere leergebieden levert het volgende overzicht op:

	Nederlands	Burgerschap	Kunst & Cultuur	Digitale Geletterdheid	Mens & Maatschappij
Effectief communiceren	1.2 5.1	9.1		4.2	
Creatieve vormen van taal	4.1 7.1	6.1	2.1 7.1 8.1		1.2 2.2
Interculturele competentie		3.1 5.1 9.1	5.1		1.2 2.2
Taalbewustzijn	2.1	7.1			
Meertaligheid	3.1	4.1 5.1 9.1			

5. BOUWSTENEN ENGELS/MVT

Leeswijzer

Bij het uitwerken van de bouwstenen is uitgegaan van onderstaande uitgangspunten.

Engels versus moderne vreemde talen

Het aanbod in het VO bouwt voort op het aanbod in het primair onderwijs. Voor Engels is dit wel het geval, bij andere talen begint het echter meestal in het VO. Voor andere talen dan Engels doorlopen leerlingen eerst het aanbod dat beschreven is voor het PO. Daarbij wordt in het VO rekening gehouden met het feit dat leerlingen verder zijn in hun ontwikkeling, en dat ze gebruik kunnen maken van leerstrategieën die ze in het PO hebben verworven. Voor verdere differentiatie tussen de talen, maak gebruik van de *Opbouw doorlopende leerlijn* in de toelichting bij elke set bouwstenen.

Differentiatie tussen de verschillende onderwijsniveaus

Voor differentiatie tussen de onderwijsniveaus, maak gebruik van de *Opbouw doorlopende leerlijn* in de toelichting bij elke set bouwstenen. Bij de verschillende niveaus van het VMBO komt daarbij de expliciete aandacht voor beroepsmatige contexten en onderwerpen.

NT2

Bij verwerven van het Nederlands als tweede taal loopt het leerproces anders dan bij het leren van een vreemde taal: de taalrijke leeromgeving is krachtig en authentiek, doelen zijn anders en de eisen aan het beheersingsniveau zijn hoger. In deze bouwstenen worden geen uitspraken gedaan over een specifiek curriculum voor het Nederlands als tweede taal (NT2). Niettemin onderschrijven we de noodzaak van het aanbieden van een sterke basis voor het Nederlands in het reguliere onderwijs om effectief te kunnen communiceren in het veranderende talenlandschap van ons land.

ERK-niveaus

De kennis en vaardigheden beschreven in deze bouwstenen zijn cumulatief van aard: leerlingen bouwen steeds voort op de vorige fase(s) en verbreden en verdiepen daarmee hun beheersing van de vreemde taal. De beschrijving van de opklimmende moeilijkheidsgraad is gebaseerd op het ERK, inclusief enkele nieuwe schalen voor bemiddeling in de complementaire en geactualiseerde editie (CEFR Companion Volume, 2017). De niveaus van het ERK maken het ook mogelijk om de verschillen in beheersingsniveaus tussen onderwijsniveaus, talen en leerlingen inzichtelijk te maken.

Definitie 'tekst'

Met tekst wordt hier elke vorm van mondelinge, audiovisuele en schriftelijke communicatie bedoeld, of een combinatie hiervan, waarmee ideeën, ervaringen, meningen en informatie door middel van taal worden gedeeld. Het gaat dus nadrukkelijk *niet* alleen om geschreven teksten. Zie ook Begrippenlijst.

Samenhang tussen de sets bouwstenen

Enkele kenniselementen en vaardigheden in bepaalde bouwstenen sluiten aan bij het aanbod van andere bouwstenen van ons leergebied of andere leergebieden. Waar dat het geval is, wordt het aangegeven met een code.

EC	effectief communiceren	NL	Nederlands
CV	creatieve vormen van taal	BU	Burgerschap
IC	interculturele competentie	KC	Kunst & Cultuur
TB	taalbewustzijn	DG	Digitale Geletterdheid
MT	meertaligheid	MM	Mens & Maatschappij

1.1 BOUWSTENEN EFFECTIEF COMMUNICEREN

Toelichting

Deze bouwstenen beschrijven de kennis en communicatieve taalvaardigheden die nodig zijn voor het begrijpen (receptie), produceren (productie), uitwisselen (interactie) en verwerken en overbrengen van informatie (*mediation*) in een vreemde taal, afgestemd op contexten, situaties, doelen en gebruikte (digitale) media, en op de deelnemers aan de communicatie. Door de aandacht voor al deze aspecten in onderlinge samenhang, en in samenhang met interculturele en (meta)cognitieve aspecten, leren leerlingen adequaat en effectief te communiceren in steeds meer en complexere situaties.

Opbouw doorlopende leerlijn

De ontwikkeling van de taalvaardigheden volgt twee lijnen die met elkaar samenhangen: aanbod en beheersing.

- a) Aanbod: De contexten en onderwerpen waarbij talen gebruikt worden.
- Contexten en situaties waarin de communicatie plaatsvindt, doelen van communicatie en deelnemers aan de communicatie: van eenvoudig en vertrouwd naar complex en onbekend.
 - Onderwerpen: van alledaags en concreet naar algemeen, onbekend en abstract, en eventueel ook specialistisch en/of technisch van aard (zoals talen in het beroep).
- b) Beheersing: De kwaliteit van het taalgebruik.
- Bereik en beheersing van de woordenschat: van beperkte omvang en uit het hoofd geleerde combinaties (*chunks*), naar uitgebreid bereik en flexibele beheersing, met inbegrip van idiomatische uitdrukkingen en van specialistisch en/of werkgerelateerd taalgebruik.
 - Taalstructuren: van korte en simpele zinnen, uit het hoofd geleerd en niet foutloos gebruikt, naar een breed repertoire van lange en complexe structuren die steeds correcter worden toegepast.
 - Samenhang van de tekst: van korte geïsoleerde uitingen naar goed gestructureerde, consistente lange en complexe gesproken en geschreven teksten.
 - Tempo, articulatie en uitspraak: van het luisteren naar langzaam en duidelijk uitgesproken teksten, eventueel herhaald, naar teksten in normaal tot snel tempo, met accentverschillen. Van verstaanbare naar een steeds natuurlijkere uitspraak, met toenemende aandacht voor intonatie en accent.
 - Spelling, interpunctie en layout: van het overschrijven van eenvoudige en beperkte woordenschat naar steeds meer consistentie en correctheid, ook in langere en complexere teksten.

Samenhang

a. met de bouwstenen van het leergebied

- Taalbewustzijn en Meertaligheid. Het bewust zijn van hoe talen in elkaar zitten en werken en het effectief inzetten van het eigen meertalig repertoire, maakt leerlingen effectiever en bewuster in hun communicatie en kan hen helpen hun eigen taalleerproces zelf te sturen.
- Interculturele competentie. Communiceren met mensen met een andere culturele achtergrond vraagt om en draagt bij aan kennis en begrip van de andere cultuur.
- Creatieve vormen van taal. Een specifiek aspect bij communicatie is het gebruik van talen als expressiemiddel in verschillende mondelinge en schriftelijke vormen.

b. met de bouwstenen van andere leergebieden

- Nederlands. Het aanbod in deze bouwstenen bouwt voort op kennis en vaardigheden beschreven in de bouwstenen 1.2 (Interactie in dienst van taal- en denkontwikkeling) en

5.1 (Doelgerichte communicatie). Anders dan bij Nederlands richten de bouwstenen van het leergebied Engels/MVT zich op contexten waarin communicatie in een vreemde taal plaatsvindt.

- Burgerschap. Het aanbod in deze bouwstenen nodigt leerlingen uit om over de grens te communiceren en internationaal competent te worden. Als hun taalbeheersingsniveau toereikend is, krijgen leerlingen daarbij toegang tot internationale dialogen over mondiale thema's. De ontmoeting met de ander, onder andere in dialoog en debat en door betrokkenheid bij of participatie in maatschappelijke vraagstukken, zijn elementen van burgerschapsonderwijs waarvoor het talenonderwijs een oefenplaats biedt (9.1, Globalisering).

- Digitale geletterdheid. Het aanbod in deze bouwstenen houdt rekening met de noodzaak om allerlei vormen van digitale communicatie op een bewuste, verantwoorde en effectieve manier in te zetten door de keuze van het digitale medium af te stemmen op doel en publiek en de vreemde taal aan te passen bij de conventies van het gebruikte medium – zie bouwstenen 4.2 (Communiceren met behulp van digitale technologie).

Brede vaardigheden

Het begrijpen, verwerken en produceren van informatie in een vreemde taal en het reflecteren op het taalgebruik doen een beroep op het analytisch en creatief denken. Het duiden, selecteren, filteren en waarderen van informatie in de vreemde taal, en het inzetten van strategieën om gebreken in taalvaardigheid te compenseren, stimuleren daarbij het probleemoplossend denken.

Wanneer leerlingen grensoverstijgend en effectief communiceren, staat het samenwerkend aspect centraal. Dit is een vaardigheid die in een behoefte van de maatschappij voorziet. De effectiviteit van de communicatie is hoger als leerlingen zich bewust zijn van de omgangsregels in de betreffende communicatieve contexten en als ze die regels adequaat kunnen toepassen.

1.1a Bouwsteen PO

FASE 1

Leerlingen maken kennis en raken vertrouwd met klanken en woorden in de nieuwe taal. Ze luisteren naar zeer korte en simpele gesproken (digitale) teksten en reageren met eenvoudige woorden of vaste woordcombinaties in korte rollenspellen of met fysieke bewegingen. Situaties en onderwerpen zijn vertrouwd en concreet, zoals familie en vakantie, en prikkelen hun fantasie.

Kennis en vaardigheden

Leerlingen leren^{NL1.2 5.1}:

- korte uitingen, vragen en instructies in eenvoudige gesproken teksten over alledaagse en vertrouwde situaties te begrijpen en op te volgen;
- met één of enkele woorden adequaat te reageren op een simpele uiting van de ander;
- eenvoudige woorden en chunks uit te spreken, te herhalen, uit te beelden;^{CV}
- eenvoudige informatie te verwerken, zoals een tekening maken op basis van een korte beschrijving in de vreemde taal.

FASE 2

Leerlingen kijken, luisteren naar en lezen eenvoudige (digitale) teksten, zoals weerberichten, korte instructies, vlogs van leeftijdsgenoten of berichten in een digitaal forum. Ze zetten de vreemde taal in om sociale contacten te leggen in eenvoudige (digitale) mondelinge communicatie en in zeer eenvoudige schriftelijke communicatie – bijvoorbeeld in sociale media ^{DG4.2}. Ze brengen alledaagse gelezen informatie over in eenvoudige bewoordingen, bijvoorbeeld door middel van posters of korte presentaties. Contexten zijn vertrouwd en concreet, onderwerpen betreffen dagelijkse zaken zoals hobby's of schoolactiviteiten. De communicatie vindt voornamelijk plaats met leeftijdsgenoten, doelen en contexten zijn concreet.

Kennis en vaardigheden

Leerlingen leren^{NL1.2 5.1}:

- belangrijke informatie, vragen, instructies en toelichtingen in eenvoudige (digitale ^{DG4.2}) gesproken en geschreven teksten over alledaagse en vertrouwde situaties te begrijpen, over te brengen en uit te wisselen;
- korte en eenvoudige gesprekken (soms ondersteund door gebaren) te voeren en heel korte eenvoudige teksten te schrijven met en voor leeftijdsgenoten;
- gebruik te maken van eenvoudige beleefdheidsvormen, van korte, eenvoudige taalstructuren met elementaire fouten en van een beperkt repertoire aan woordenschat met uit het hoofd geleerde uitdrukkingen;
- informatie te verwerken en/of mondeling over te brengen uit eenvoudige (digitale ^{DG4.2}) teksten over onderwerpen uit de eigen belevingswereld, bijvoorbeeld in een poster of een korte presentatie.

1.1b Bouwsteen VO onderbouw

Leerlingen kijken naar, luisteren naar en lezen alledaagse (digitale) teksten zoals nieuwsprogramma's, films, correspondentie en artikelen en begrijpen de hoofdzaken. Ze communiceren mondeling en schriftelijk op een eenvoudige manier over onderwerpen die voor hen vertrouwd of van belang zijn, bijvoorbeeld in video's, blogs en allerlei (digitale) uitwisselingen. Leerlingen verwerken en verhelderen schriftelijke en mondelinge informatie in aantekeningen, berichten, korte mondelinge of geschreven samenvattingen of visuele weergaven. Contexten sluiten aan bij de belevingswereld van de leerlingen. Onderwerpen betreffen bijvoorbeeld vertrouwde, actuele zaken en beroepssituaties.

Kennis en vaardigheden

Leerlingen leren^{NL1.2 5.1}:

- belangrijke informatie in (digitale^{DG4.2}) gesproken en geschreven teksten over dagelijkse, algemene en/of actuele onderwerpen te begrijpen, te verwerken en uit te wisselen;
- eenvoudige gesprekken te voeren en eenvoudige (digitale^{DG4.2}) teksten te schrijven, passend bij verschillende gesprekspartners of ontvangers, bij verschillende formele en informele situaties en doelen_{IC};
- gebruik te maken van informele en formele conventies afgestemd op doel en publiek, van goedlopende zinnen met een redelijke mate van nauwkeurigheid en van elementaire woordenschat over vertrouwde, actuele onderwerpen_{IC};
- informatie te verwerken en/of over te brengen uit gestructureerde (digitale^{DG4.2}) gesproken en geschreven teksten over onderwerpen uit de eigen belevingswereld en/of uit de actualiteit, bijvoorbeeld door opsommingen, korte samenvattingen, mondelinge toelichtingen;
- een ondersteunende rol te vervullen bij interactie om te helpen bij de communicatie; te denken valt aan het controleren van begrip door o.a. vragen te stellen, de essentie te herhalen of voorbeelden te geven.

1.1c Aanbevelingen VO bovenbouw

In de bovenbouw van het VO werken leerlingen aan het verbreden en verdiepen van hun talenkennis en communicatieve taalvaardigheden. Leerlingen kijken naar, luisteren naar en lezen een steeds (digitaal) breder aanbod aan teksten van verschillende omvang en complexiteit. Ze raken vertrouwd met teksten van verschillende soorten (zoals documentaires, advertenties, praatprogramma's, artikelen, opiniestukken, websites) en met verschillende doelen (zoals informeren, promoten, overtuigen). Leerlingen communiceren mondeling en schriftelijk over onderwerpen die verder reiken dan de eigen belevingswereld, bijvoorbeeld verslagen maken of debatten voeren met aandacht voor argumentatie en onderbouwing in goedlopende, complexe zinnen. Het perspectief van de leerlingen omvat de wereld om hen heen en hun plaats hierin als wereldburgers^{BU9.1}. Leerlingen verwerken informatie en brengen dit over uit complexe, gestructureerde (digitale) teksten in gecompliceerde taal over onderwerpen uit hun eigen belevingswereld en/of uit de actualiteit. Te denken valt aan reageren op en/of vertalen en analyseren van diverse teksten. In de bovenbouw worden leerlingen daarnaast gestimuleerd een constructieve rol te vervullen bij interactie, door bijvoorbeeld oplossingen aan te dragen vanuit verschillende perspectieven en op te treden als intermediair.

We adviseren de leerlijn in de bovenbouw vmbo, havo en vwo te ontwikkelen langs de volgende aspecten:

- a. Bied mogelijkheid voor ontwikkeling van het zelfbewust, flexibel en doeltreffend inzetten van talen in een informeel en formeel register, afgestemd op de situatie, het (digitale^{DG4.2}) medium en de betrokkenen^{IC}.
- b. Bied mogelijkheid voor ontwikkeling van het vermogen om zelf te kunnen reflecteren op de eigen bijdrage bij het effectief communiceren met de ander. Stem dit af met de bouwstenen Taalbewustzijn^{TB}.
- c. Bied onderwerpen en situaties aan die ook een beroepsmatig karakter hebben om zo de bewustwording van doelen van taalgebruik te ontwikkelen. Bied in het havo en het vwo onderwerpen en situaties aan die abstracter en strategisch van aard zijn.
- d. Geef aandacht aan het actief communiceren op een natuurlijke en vaardige manier, met toenemende aandacht voor intonatie en het non-verbale aspect. Vergroot de bewustwording van effecten van taalgebruik^{TB}.
- e. Bied mogelijkheid voor verdere ontwikkeling van de (taal)vaardigheden zodat leerlingen de rol als intermediair in kunnen nemen om communicatie en begrip te vergemakkelijken^{IC}. Te denken valt aan het kunnen toelichten en stroomlijnen van informatie en het kunnen switchen tussen talen en tussen vaardigheden. Daarbij spelen objectiviteit en flexibiliteit een belangrijke.
- f. Zorg voor differentiatie tussen de talen met behulp van de inhoud van de leeswijzer en de doorlopende leerlijn zoals beschreven in de toelichting. Maak de nagestreefde beheersingsniveaus in de verschillende talen en taalvaardigheden inzichtelijk door ze te koppelen aan ERK-niveaus.

2.1 BOUWSTENEN CREATIEVE VORMEN VAN TAAL

Toelichting

Deze bouwstenen beschrijven de kennis en vaardigheden die leerlingen ontwikkelen door in aanraking te komen met audiovisuele en schriftelijke creatieve teksten en door zelf met de vreemde taal te experimenteren. Door de aandacht voor creatieve vormen van taal en in samenhang met communicatieve, interculturele en (meta)cognitieve aspecten, leren leerlingen de vreemde taal op een creatieve en persoonlijke manier te gebruiken, ook als expressievorm, en creatieve teksten te begrijpen en te waarderen.

Het aanbod dat hier is beschreven, bouwt voort op het aanbod bij Nederlands om het creatieve taalproces van de leerlingen te stimuleren. In deze bouwstenen ligt de focus op de verwerving van een nieuwe taal.

Opbouw doorlopende leerlijn

De doorlopende leerlijn wordt o.a. zichtbaar door de opbouw in complexiteit van:

a) reactie en reflectie op creatieve teksten

- ontwikkeling van inlevingsvermogen, empathie, begrip en waardering;
- ontwikkeling van reflectie op creatieve teksten: van herkenning, erkenning, naar vergelijking en analyse;
- ontwikkeling van taal- en leesmaak.

b) teksten en contexten

- verrijking in tekstsoorten, bijvoorbeeld van prentenboeken naar graphic novels, films, romans;
- verrijking van de contexten die aansluiten bij de ontwikkeling en de belevingswereld van leerlingen, maar die ook prikkelen en uitnodigen tot verbreding en verdieping;
- uitbreiding van de onderwerpen die in de teksten aan de orde komen: van concreet en vertrouwd naar algemeen, onbekend en abstract;
- toename van het taalniveau van de teksten: van elementair naar steeds complexer^{EC}.

c) taalactiviteiten en taalniveau^{EC}

- uitbreiding van taalkennis en -vaardigheden nodig om de activiteiten uit te voeren, in termen van bereik en beheersing: van kort, beperkt en eenvoudig naar lang, uitgebreid en complex;
- ontwikkeling van taalhandelingen: van korte en simpele expressieve uitingen (bijv. woorden en korte zinnen bedenken, te denken valt aan slogans en korte rijmpjes) naar langere en complexere uitingen (te denken valt aan verhalen schrijven, evalueren, kritisch waarderen).
- functioneel gebruik van de doeltaal als voertaal, in dienst van het leerproces.

d) kennisopbouw

- over sociaal-cultureel en historische contexten en thema's in de teksten;
- over tekstsoorten en literaire kenmerken (havo/vwo).

e) differentiatie tussen de verschillende onderwijsniveaus en talen kan gezocht worden in

- het tekstaanbod: lengte, taalniveau en complexiteit van de teksten, complexiteit van thema's, medium (schriftelijk, audiovisueel, digitaal enz.), tekstsoort (kort verhaal, roman, film, stripverhaal, lied, gedicht enz.);
- het gebruik van vertalingen of hertalingen als functioneel voor het leerdoel en het optimaliseren van het leereffect;
- tekstinhoud: literair, kunstzinnig, intercultureel – ook met historisch karakter;

- de complexiteit en abstractieniveau van de verwerkings- of creatieve opdrachten (productief) en het gebruik van de doeltaal;
- de focus op analyse, evaluatie en waardering van contexten;
- de focus op literaire kenmerken;
- het duiden en esthetisch waarderen, kritisch bekijken en bespreken van creatieve werken.

Samenhang

a. met de bouwstenen van het leergebied

- Effectief communiceren. Creatieve vormen van taal zijn vormen van communicatie en expressie waarbij alle taalvaardigheden worden betrokken. Het beleven en verwerken van creatieve teksten bevordert de ontwikkeling van de taalvaardigheden.
- Taalbewustzijn en Interculturele competentie. De aandacht voor het taalgebruik en voor de inhoud en contexten van verhalen, draagt bij aan de ontwikkeling van taal- en intercultureel bewustzijn.

b. met de bouwstenen van andere leergebieden

- Nederlands. Deze bouwstenen bouwen voort op de kennis en vaardigheden bij de bouwstenen 4.1 (Experimenteren met taal en vormen van taal) en 7.1 (Leesmotivatie en literaire competentie) van het leergebied Nederlands. Gemeenschappelijke aandachtspunten zijn de aandacht voor de ontwikkeling van literaire competentie maar ook voor allerlei andere creatieve tekstsoorten, inclusief multimediaal. Receptieve en productieve activiteiten worden voor het leergebied Engels/MVT geïntegreerd uitgewerkt.
- Burgerschap. Het aanbod in deze bouwstenen nodigt leerlingen uit om zich te verplaatsen in andere perspectieven bij het lezen, bekijken of zelf maken van creatieve teksten. Dat stimuleert de ontmoeting met de ander, wat een element van burgerschapsonderwijs is. De ontwikkeling van empathie is een belangrijke sociale vaardigheid die ook dienstbaar is aan het leren kennen van jezelf. Bij Burgerschap is empathie uitgewerkt als denk- en werkwijze en komt terug in verschillende bouwstenen, waaronder 6.1 (Solidariteit).
- Kunst & Cultuur. De ontwikkeling van creatief vermogen bij de leerlingen kan versterkt worden door aansluiting te zoeken bij andere expressievormen uit het leergebied Kunst & Cultuur - denk bijvoorbeeld aan combinaties zoals poëzie en tekenen, tekst en muziek, verhalen en dans of toneel (2.1, Zich uitdrukken door middel van kunst). Ook het ontwikkelen van kijk-en luisterplezier (7.1, Actief deelnemen aan culturele en kunstzinnige activiteiten) en het verzorgen van creatieve presentaties zijn vaardigheden die voorkomen bij het leergebied Kunst & Cultuur (8.1, Het product en het proces delen).
- Mens & Maatschappij. Bij de analyse van sociale, culturele en historische contexten in het tekstaanbod van het vo is er een relatie te leggen met de maatschappelijke vakken, zie bouwstenen 1.2 (Ruimtelijke ontwikkelingen) en 2.2 (Historische ontwikkelingen).

Brede vaardigheden

Jezelf leren kennen, maar ook anderen begrijpen en omgaan met anderen komen aan bod bij het beleven van expressievormen in andere talen en uit andere culturen. Reflectie op manieren van denken en handelen van jezelf en anderen staan hierbij centraal. Creatieve vormen van taal stimuleren leerlingen hun creatief vermogen te ontwikkelen.

2.1a Bouwsteen PO

FASE 1

Leerlingen maken op speelse wijze kennis met klanken en woorden in de nieuwe taal door heel korte en aansprekende creatieve, mondelinge teksten te beleven die hun fantasie prikkelen en hen helpen kijk-/luisterplezier in een andere taal te ontwikkelen. Ze voelen de nieuwe taal niet als een drempel, maar worden er juist nieuwsgierig naar. De situaties in de teksten sluiten aan bij de belevingswereld van de leerlingen en kunnen ook over werelden gaan die hun fantasie prikkelen. Leerlingen ontdekken dat er verschillen zijn tussen hun eigen context en de context in de teksten. Ze begrijpen waar de tekst over gaat en proberen zich in te leven in de personages. Leerlingen experimenteren met de vreemde taal in eigen korte en eenvoudige creatieve uitingen met behulp van muziek, tekenen of beweging.

Kennis en vaardigheden

Leerlingen leren:

- dat ze plezier kunnen beleven aan korte creatieve uitingen in een andere taal.^{K&C 7.1}
- zich in te leven in personages en situaties, al worden verhalen in een andere taal verteld; te denken valt aan een voorgelezen prentenboek^{BU 6.1}.
- dat er contexten zijn waarin andere talen worden gesproken.
- zelf korte en eenvoudige creatieve uitingen te bedenken in de vreemde taal^{NL4.1}.
- (onbewust) klanken, woorden en korte uitdrukkingen in de vreemde taal te herkennen en te memoriseren en die te gebruiken in persoonlijke korte uitingen; te denken valt aan korte refreinen^{NL4.1}.

FASE 2

Leerlingen kijken/luisteren naar en lezen korte creatieve en aansprekende teksten in de vreemde taal die een rijke taalinput bieden, en die de ontwikkeling van lees- en kijk/luisterplezier in een andere taal stimuleren. De teksten gaan over onderwerpen uit de belevingswereld van leerlingen en kunnen zich in verschillende (fantasie)werelden en culturen afspelen, ook uit andere tijden. Leerlingen identificeren zich met personages (meestal leeftijdgenoten) en werken daardoor aan de ontwikkeling van hun empathisch vermogen. Ze reflecteren op de tekst en op hun eigen begrip en gevoel daarbij. Leerlingen bedenken zelf korte creatieve teksten; te denken valt aan rollenspellen, korte fantasiebeschrijvingen of –verhalen.

Kennis en vaardigheden

Leerlingen leren:

- lees- en luisterplezier te ontwikkelen door bijvoorbeeld te kijken naar korte filmpjes.^{NL 7.1 K&C 7.1}
- zich in te leven in personages, hen te begrijpen en over hen kort en eenvoudig (in de vreemde taal) te vertellen^{NL 7.1 BU 6.1}.
- enkele sociale, culturele en historische contexten te herkennen en te benoemen waarin verhalen zich afspelen en op hun eigen leefwereld te reflecteren in relatie tot die contexten.^{IC}, bijvoorbeeld in korte besprekingen of presentaties.^{K&C 8.1}
- zich creatief mondeling en schriftelijk in een vreemde taal te uiten in korte en eenvoudige teksten^{NL4.1 K&C 2.1}.
- bewust en onbewust kennis van woordenschat, woordcombinaties en structuren in de vreemde taal op te bouwen en te gebruiken in persoonlijke uitingen.^{EC}.

2.1b Bouwsteen VO onderbouw

Leerlingen kijken/luisteren naar en lezen rijke creatieve teksten die zich in verschillende sociale, culturele en historische contexten afspelen. Leerlingen gaan om met teksten die het leren van de doeltaal stimuleren; door die teksten worden ze zich ook steeds meer bewust van de mogelijkheden van taal^{MT TB}.

De teksten stimuleren het inlevingsvermogen in de ander en in een andere cultuur^{IC}. Leerlingen begrijpen de keuzes van de personages en van de auteur en leren deze te plaatsen in context. Bij havo en vwo maken zij daarbij kennis met literaire kenmerken, wat hun begrip van creatieve teksten vergroot. Leerlingen reflecteren op lees- en luisterervaringen en ontwikkelen hun smaak. Leerlingen experimenteren zelf met de vreemde taal in eigen creatieve mondelinge en schriftelijke teksten, ook in afstemming met de leergebieden Kunst & Cultuur en Nederlands; te denken valt aan songs, vlogs, (strip)verhalen, posters. Creatief bezig zijn met talen stimuleert leerlingen hun taalangst te overwinnen.

Kennis en vaardigheden

Leerlingen leren:

- lees- en luisterplezier en leesmaak te ontwikkelen door bijvoorbeeld naar films te kijken en jeugdliteratuur te lezen^{NL 7.1}.
- de perspectieven van personages en auteurs in verschillende films of verhalen vanuit hun contexten te begrijpen en de eigen mening (in de vreemde taal) te verwoorden en te onderbouwen, bijvoorbeeld in presentaties of posters.^{NL 7.1 BU 6.1 K&C 8.1}
- verschillende sociale, culturele en historische contexten met elkaar en met de eigen context te vergelijken, en daarop te reflecteren^{IC BU 6.1}.
- zich creatief mondeling en schriftelijk in een vreemde taal te uiten in een variatie aan creatieve teksten^{EC NL4.1, K&C 2.1 7.1}.
- kennis van woordenschat, uitdrukkingen en structuren in de vreemde taal verder op te bouwen en in eigen creatieve teksten te gebruiken.
- de meest elementaire kenmerken in structuur en taalgebruik bij verschillende creatieve tekstsoorten te herkennen en zelf in te zetten; te denken valt aan gedichtvormen, of aan setting, karakters en plot in verhalende teksten^{NL 7.1}.
- enkele retorische stijlfiguren te herkennen en toe te passen; te denken valt aan spelen met similes of clichés^{TB NL 7.1}.

2.1c Aanbevelingen VO bovenbouw

In de bovenbouw vo bouwen leerlingen voort op de kennis en vaardigheden die zij in de onderbouw hebben opgedaan, door zowel verbreding als verdieping. Ze verwerven nieuwe kennis, en leren die actief te gebruiken. Ze ontwikkelen hun denkvaardigheden in het vergelijken, classificeren, analyseren en evalueren van verschillende soorten creatieve teksten, en in het redeneren, onderbouwen van meningen en argumenten, het herkennen van onderliggende thema's en patronen, het trekken van conclusies. Ze gebruiken zelf de vreemde taal op een persoonlijke, kritische en creatieve manier in eigen creatieve mondelinge en schriftelijke teksten. Lees- en luisterplezier, beleving, reflectie en smaakontwikkeling blijven van belang.

In de bovenbouw gaat het om steeds complexere creatieve teksten zowel in taalniveau als in context, en zowel receptief als productief. Het perspectief van de leerlingen omvat de wereld om hen heen en hun plaats erin als wereldburgers.

We adviseren de leerlijn in de bovenbouw vmbo, havo en vwo te ontwikkelen langs de volgende aspecten:

- a. Bied mogelijkheid voor de ontwikkeling van het empathisch vermogen van de leerling: inleven in, en reflecteren op situaties en gebeurtenissen.
- b. Stimuleer de persoonlijke ontwikkeling van de leerling om kenmerken en handelingen van personages te kunnen beschrijven en te interpreteren^{BU 6.1}. Stimuleer het waarnemend vermogen om de effecten en gevolgen daarvan te kunnen benoemen.
- c. Stimuleer de bewustwording van maatschappelijke kenmerken van de werelden van fictie en de wereld van de leerlingen.
- d. Bied mogelijkheid voor ontwikkeling van vaardigheden in het bedenken van eigen creatieve teksten in verschillende vormen, en over verschillende onderwerpen.
- e. Voeg verbreding en verdieping van kennis van sociale, culturele en historische contexten in het tekstaanbod toe: van verkenning naar analyse, evaluatie en waardering^{M&M 1.2 2.2}.
- f. Stimuleer de bewustwording van doelen en effecten van taalgebruik in creatieve teksten: van herkennen naar uitleggen en evalueren van het effect van bijvoorbeeld retorische stijffiguren op de lezer (zoals personificatie)^{TB^{NL7.1}}.
- g. Bied mogelijkheid voor ontwikkeling van het literaire vermogen van leerlingen: van herkennen naar analyseren van diverse literaire kenmerken^{NL7.1}.
- h. Zorg voor differentiatie tussen de talen met behulp van de inhoud van de leeswijzer en de doorlopende leerlijn zoals beschreven in de toelichting.
- i. Zorg ervoor dat op alle onderwijsniveaus ook in de bovenbouw nauw wordt afgestemd met de leergebieden Nederlands en Kunst & Cultuur, zodat leergebiedoverstijgende aanpakken kans van slagen hebben.

3.1 BOUWSTENEN INTERCULTURELE COMPETENTIE

Toelichting

Deze bouwstenen beschrijven kennis, vaardigheden en attitude die leerlingen ontwikkelen door interculturele ontmoetingen.

Opbouw doorlopende leerlijn

De opbouw van kennis en vaardigheden ontwikkelt zich langs de volgende aspecten:

- a) Kennisopbouw door observatie, ervaring en waarneming van elementen uit verschillende culturen en tradities, en hoe deze terugkomen in taalkeuzes, -patronen en -conventies:
 - van eenvoudige en concrete situaties binnen de eigen leefwereld van de leerlingen (zoals het vieren van verjaardagen), naar socioculturele aspecten in complexere en onbekende contexten, ook in een mondiaal perspectief.
 - van waarnemen, herkennen en benoemen, naar vergelijken van overeenkomsten en verschillen, naar analyse, interpretatie en verklaring van onderliggende sociale, historische en/of geografische aspecten van invloed op talen en culturen.
- b) Ontwikkeling van nieuwsgierigheid, interesse en open houding ten opzichte van de talen en de culturen van hun sprekers:
 - van nieuwsgierigheid en belangstelling naar het objectief oordeelloos leren waarnemen van verschillen tussen culturen in taaluitingen.
- c) Ontwikkeling van vaardigheden in de deelname aan interculturele uitwisselingen:
 - van handelen in eenvoudige en concrete situaties tot herkennen van impliciete boodschappen en ongeschreven omgangsregels in complexe situaties, en hier adequaat mee kunnen omgaan.

Samenhang

a. *met de bouwstenen van het leergebied*

Effectief communiceren. Intercultureel bewustzijn versterkt de effectiviteit van communicatie met sprekers van een andere taal.

Meertaligheid. De ontwikkeling van interculturele competentie wordt bevorderd door een positieve aandacht voor meertaligheid. Ook de bouwstenen Meertaligheid besteden aandacht aan het herkennen, het kunnen benoemen en in het in kaart brengen van de relatie tussen talen en culturen.

Creatieve vormen van taal. De ontwikkeling van intercultureel bewustzijn wordt ook gestimuleerd door de aandacht voor het taalgebruik en voor de inhoud en contexten van verhalende teksten in andere talen.

Taalbewustzijn. De ontwikkeling van taalbewustzijn helpt de culturele connotaties in taalgebruik te herkennen, te vergelijken en te interpreteren.

b. *met de bouwstenen van andere leergebieden*

Burgerschap. Interculturele competentie helpt bij het omgaan met waarden en opvattingen van anderen door taalgebruik in een vreemde taal vanuit de socioculturele context van de spreker van die taal te bekijken en daarop te reflecteren. Dit staat ook centraal in de bouwstenen 3.1 (Democratische cultuur) van het leergebied Burgerschap. Als leerlingen zich in de identiteit van de ander verdiepen, speelt verdieping in de culturele aspecten van de taal die door de ander wordt gesproken, een belangrijke rol, wat ook een thema is van bouwstenen 5.1 (Diversiteit). In de bouwstenen 9.1 (Globalisering) leren leerlingen onder andere hoe zij zelf, klasgenoten en andere mensen in Nederland verbonden zijn met andere delen van de wereld door vakantie, migratie, familiebanden en/of de taal/talen die ze spreken.

Kunst & Cultuur. Ook dit leergebied besteedt aandacht aan het ontwikkelen van begrip voor culturele verschillen door de ontmoeting van andere culturen in kunstuitingen, zie bouwstenen 5.1 (Over tijd en plaats van kunst).

Mens & Maatschappij. Bij analyse van historische en geografische factoren van invloed op taalgebruik en -conventies is er een relatie te leggen met de maatschappelijke vakken, zie bouwstenen 1.2 (Ruimtelijke ontwikkelingen) en 2.2 (Historische ontwikkelingen).

Brede vaardigheden

Manieren van omgaan met anderen: de ontwikkeling van intercultureel bewustzijn en interculturele competentie in de taalles bevordert de sociaal-culturele vaardigheden bij het omgaan met anderen in de communicatie met anderstaligen, en daarmee het samenwerken.

Manieren van jezelf kennen: intercultureel bewustzijn helpt in de oriëntatie op jezelf, je studie en je (internationale) loopbaan en helpt bij de ontwikkeling van het vermogen om je eigen talenten te herkennen.

CONCEPT

3.1a Bouwsteen PO

FASE 1

Leerlingen maken kennis met culturele elementen in enkele eenvoudige taaluitingen in voor hen vertrouwde situaties. Te denken valt aan gebruiken zoals kleding en eetgewoontes, of aan alledaagse situaties zoals het vieren van verjaardagen.^{BU 9.1} Daarmee ervaren leerlingen verschillen en overeenkomsten tussen hun eigen leefwereld en die van kinderen (bijvoorbeeld klasgenoten) uit andere culturen, worden er nieuwsgierig naar en kunnen die benoemen.

Kennis en vaardigheden

Leerlingen leren:

- dat er culturele verschillen en overeenkomsten bestaan tussen de eigen leefwereld en die van een ander kind, bijvoorbeeld een klasgenoot^{BU 3.1 5.1},
- verschillen en overeenkomsten in enkele simpele cultuuruitingen^{K&C 5.1} waar te nemen en te benoemen, en hoe deze in talen terugkomen.
- nieuwsgierigheid te ontwikkelen naar taal- en cultuurdiversiteit binnen hun eigen leefomgeving^{MT BU 5.1},
- contact te maken met leeftijdsgenoten uit andere talen en culturen, en belangstelling te tonen door middel van eenvoudige woorden en non-verbale signalen^{MT}.

FASE 2

Leerlingen breiden hun kennis van andere culturele uitingen uit. Ze lezen over, kijken naar of ervaren zelf hoe tradities zich in andere culturen uiten, zoals in vieringen van bepaalde feestdagen, en ontdekken elementen in hun eigen cultuur die hun oorsprong vinden in een andere, of vice versa (bijvoorbeeld Halloween, Sinterklaas). Ze herkennen, bijvoorbeeld door middel van sprookjes, animaties en verhalen, verschillen en overeenkomsten tussen talen en culturen en kunnen deze benoemen, en ze vergelijken hun eigen cultuur met die van de ander. Leerlingen ontdekken de rol van cultuur in interculturele relaties en communicatie, bijvoorbeeld wanneer je vraagt hoe het met iemand gaat, wanneer je handen schudt of hoe je ouderen aanspreekt. Ze reflecteren op voorbeelden van vooroordelen en misverstanden met een culturele oorsprong, zoals bijvoorbeeld het maken van een eetafspraak in Nederland of in Spanje, of het gebruik van gebaren. Leerlingen oefenen met eenvoudige omgangsvormen in interculturele situaties; te denken valt aan groeten, bedanken, feliciteren, of aan het deelnemen aan eetgelegenheden met kinderen uit andere culturen en hun familie^{MT}.

Kennis en vaardigheden

Leerlingen leren:

- elementaire culturele elementen en conventies in alledaagse sociale uitwisselingen en tradities uit enkele verschillende culturen te herkennen en te vergelijken, verschillen en overeenkomsten te benoemen en in kaart te brengen^{BU 3.1 5.1},
- nieuwsgierigheid, interesse en een open houding te ontwikkelen ten opzichte van andere tradities en conventies in culturen in hun leefomgeving, in de landen om hen heen en verder^{BU 3.1 5.1},
- misverstanden en vooroordelen te herkennen in interculturele interacties^{BU 3.1 5.1},
- gepast te reageren in korte, eenvoudige en alledaagse interculturele uitwisselingen; te denken valt aan sociale gelegenheden zoals vieringen.

3.1b Bouwsteen VO onderbouw

Leerlingen ervaren dat communicatie in een formele en informele setting wordt beïnvloed door de cultuur en de identiteit van de verschillende sprekers. Ze oefenen in het aanpassen van hun eigen taalrepertoire aan de sociale en culturele context waarin de communicatie plaatsvindt. Te denken valt aan het adequaat kiezen van formeel of informeel taalgebruik met bijvoorbeeld Duitse of Spaanse sprekers. Tijdens interculturele ontmoetingen (te denken valt aan internationaliseringsactiviteiten) wisselen leerlingen cultuurgebonden informatie en ervaringen uit over hun leefwereld en gewoontes (familie, hobby's en school). Leerlingen maken daarbij op gepaste wijze gebruik van een andere taal om in een betekenisvolle situatie te communiceren, bijvoorbeeld door bewust te worden van het belang van 'small talk' bij sommige culturen om niet te bot over te komen. Leerlingen worden zich bewust van het feit dat sommige vragen en uitdrukkingen in andere culturen anders kunnen worden opgevat, bijvoorbeeld vragen over ziektes, of manieren om de eigen mening te uiten. Ze wisselen op een eenvoudige manier informatie uit over waarden en houdingen ten aanzien van talen en culturen.

Kennis en vaardigheden

Leerlingen leren:

- elementen uit verschillende culturen en tradities waar te nemen en te vergelijken, verschillen en overeenkomsten te herkennen, te benoemen, in kaart te brengen en te analyseren^{BU 3.1 5.1}.
- nieuwsgierigheid, interesse, en een open houding te ontwikkelen ten opzichte van andere talen en culturen in buurlanden, in Europa en in de rest van de wereld^{BU 3.1 5.1 K&C 5.1}.
- bewust te worden van stereotypes en vooroordelen ten opzichte van andere talen en culturen.
- gepast te reageren en te handelen in vertrouwde interculturele uitwisselingen volgens die conventies die gelden voor een bepaalde taal en cultuur. Te denken valt aan taalgebruik, lichaamshouding of afstand.
- verschillende wereldbeelden en gevoelens te herkennen bij mensen uit andere talen en culturen, en er belangstelling en begrip voor te tonen.^{K&C 5.1}
- in eenvoudige bewoordingen de kenmerken van de eigen culturen in interculturele uitwisselingen te bespreken en uit te leggen.

3.1c Aanbevelingen VO bovenbouw

In de bovenbouw bouwen leerlingen voort op hun interculturele ervaringen en werken ze verder aan de ontwikkeling van hun interculturele competentie. Het niveau van de complexiteit van het aanbod wordt afgestemd op het onderwijsniveau en op het taalbeheersingsniveau in de specifieke vreemde taal.

We adviseren de leerlijn in de bovenbouw vmbo, havo en vwo te ontwikkelen langs de volgende aspecten:

- a. Stimuleer de ontwikkeling van respect en open houding ten opzichte van de verschillen tussen talen en culturen.
- b. Besteed aandacht aan analyse en interpretatie van culturele verschillen en overeenkomsten in zowel formele als informele settings.
- c. Zorg voor verdere ontwikkeling van communicatieve en bemiddelingsvaardigheden met mensen van verschillende taal- en culturele achtergronden, zodat misverstanden en gevoeligheden worden voorkomen die door culturele verschillen kunnen ontstaan.
- d. Besteed aandacht aan analyse en interpretatie van de invloed van historische en geografische factoren op de ontwikkeling van talen in een bepaalde culturele context^{MM1.2, MM2.2}.
- e. Besteed aandacht aan reflectie op het feit dat uitingen in een bepaalde taal en cultuur voor onbegrip kunnen zorgen, en dat verschillen in inzichten in mondiale thema's cultureel bepaald kunnen zijn.
- f. Besteed aandacht aan de verschillen in wereldbeeld tussen mensen uit verschillende culturen.
- g. Besteed in het vmbo aandacht aan de rol van interculturele aspecten in werkgerelateerde situaties.
- h. Maak ook voor leerlingen in de bovenbouw interculturele (fysieke) uitwisselingen mogelijk. Daarmee kunnen leerlingen de verworven interculturele vaardigheden adequaat en met zelfvertrouwen leren toe te passen.

4.1 BOUWSTENEN TAALBEWUSTZIJN

Toelichting

Deze bouwstenen beschrijven kennis, vaardigheden en reflectie die leerlingen ontwikkelen door expliciete kennis over taal te verwerven, er bewust mee te leren omgaan, en inzicht te krijgen in hoe je talen leert en gebruikt.

Opbouw doorlopende leerlijn

De opbouw van kennis en vaardigheden ontwikkelt zich langs de volgende aspecten:

- a) *Talen als systeem*: Het begrijpen hoe talen in elkaar zitten, door te reflecteren op taalconventies, taalkundige aspecten (lexicaal en grammaticaal) en taalleerprocessen:
 - van waarnemen en onbewust reproduceren, naar herkennen, vergelijken en bewust en accuraat toepassen;
 - van het niveau van woorden en uitdrukkingen naar morfologisch en syntactisch niveau_{MT}.
- b) *Effect van talen*: Het doorzien van de invloed van taal in de maatschappij, door te reflecteren op taalgebruik in verschillende contexten en bij verschillende doelen:
 - van waarnemen en herkennen, naar reflecteren, analyseren en interpreteren van effecten van taalgebruik;
 - van frequente (leen)woorden en uitdrukkingen, naar minder vaak voorkomend en complexer taalgebruik;
 - van bewust worden naar adequaat reageren en zelfstandig toepassen;
 - van herkenbare en vertrouwde, naar onbekende en complexe situaties;
 - van concrete en expliciete, naar impliciete doelen en intenties, zelfs manipulatief.
- c) *Autonomie bij talen leren*: Het ontwikkelen van zelfsturing bij het leren van talen, door te reflecteren op eigen taalniveau, taalleerproces en taalleerstrategieën.
 - van ervaren en opmerken, naar herkennen, begrijpen, vergelijken, reflecteren en bewust toepassen.
 - van ontvangen, waarderen en reflecteren op feedback, naar doelen stellen en plannen van eigen leren.
 - van geleid, naar begeleid, naar zelfstandig talen leren.
- d) *Affectie bij talen leren*: Het stimuleren van taalplezier, motivatie, zelfvertrouwen en het vrij durven spreken.
 - ervaren, beseffen, genieten en waarderen van de eigen taalbeheersing en meertaligheid_{MT}.

Samenhang

a. met de bouwstenen van het leergebied

Aandacht voor taalbewustzijn is onderliggend en ondersteunend voor alle bouwstenen van dit leergebied en zorgt voor interne samenhang binnen en tussen de talencurricula.

b. met de bouwstenen van andere leergebieden

Nederlands. Met de bouwstenen 2.1 (Een leven lang taal en taalgebruik ontwikkelen) worden leerlingen zich binnen het leergebied Nederlands naargelang hun ontwikkeling steeds bewuster van hoe talen in elkaar zitten, hoe talen werken en welk effect het heeft. Burgerschap. Het bewust worden van de sociale kracht van taal draagt bij aan het krijgen van inzicht in de invloed van media op het sociale en politieke leven. Dit is een thema dat ook in de bouwstenen 7.1 (Digitaal samenleven) van Burgerschap terugkomt.

Brede vaardigheden

Het aanbod bij deze bouwstenen bevordert de ontwikkeling van *manieren van denken en handelen*: leerlingen leren taalsystemen en taalgebruik te analyseren en daarop te

reflecteren, en creatief en kritisch bezig te zijn met talen. Ook draagt de ontwikkeling van taalbewustzijn bij aan *manieren van jezelf kennen*: doordat de leerlingen zicht krijgen op de eigen taalbeheersing, kunnen zij hun eigen taalgebruik effectief reguleren in hun sociale contacten in een andere taal en leren zij hun eigen taalleerproces te sturen.

CONCEPT

4.1a Bouwsteen PO

FASE 1

Leerlingen ontdekken dat ze andere talen kunnen leren en dat fouten maken bij het taalleerproces hoort. Ze genieten van wat ze al begrijpen van een andere taal en van wat ze al kunnen zeggen, te denken valt aan veel voorkomende zinnen en woordcombinaties (chunks). Leerlingen ontdekken dat talen kunnen verschillen in vorm, klank en uitspraak en dat het anders kan zijn dan in hun eigen taal. Te denken valt aan rijmpjes, liedjes en prentenboeken.

Kennis en vaardigheden

Leerlingen leren:

- enkele eenvoudige vormaspecten en afspraken in een andere taal waar te nemen en te imiteren.
- spreekdurf te ontwikkelen bij korte uitingen in een andere taal.

FASE 2

Leerlingen waarderen hoeveel ze al begrijpen van een andere taal en worden steeds zelfverzekerder als ze zichzelf mondeling en schriftelijk in die taal uiten. Leerlingen experimenteren met de nieuwe taal in betekenisvolle contexten (te denken valt aan liedjes, games en filmpjes, of nieuwe vrienden maken op vakantie) en ontdekken hoe ze woorden en uitdrukkingen in een andere taal het beste kunnen onthouden. Ze ervaren dat het belangrijkste is dat mensen begrijpen wat je bedoelt, dat fouten maken mag en dat feedback helpt om de nieuwe taal verder te leren.

Leerlingen begrijpen dat talen volgens bepaalde regels en afspraken werken die per taal kunnen verschillen. Ze denken na over eenvoudige regels in een andere taal, zoals bijvoorbeeld ontkenningen of het vormen van meervoud. Ze gebruiken simpele grammaticale structuren in een andere taal, waardoor het meestal duidelijk is wat ze proberen te zeggen.

Leerlingen herkennen dat bepaalde (leen)woorden en uitdrukkingen uit andere talen in het Nederlands worden gebruikt om kracht bij te zetten. Te denken valt aan woorden zoals *cool* en *chillen*. Ze ontdekken dat er in een andere taal andere conventies kunnen gelden, bijvoorbeeld bij het gebruik van beleefdheidsvormen (bijvoorbeeld *jij* en *u* vs. *you*).

Kennis en vaardigheden

Leerlingen leren:

- (verschillen in) eenvoudige vormaspecten en afspraken in een andere taal te herkennen, vergelijken en gebruiken.
- enkele verschillen in conventies tussen talen te herkennen en gebruiken.
- het effect van enkele (leen)woorden en uitdrukkingen uit andere talen in het dagelijks gebruik te herkennen en bewust zelf te gebruiken.
- na te denken over hoe ze zelf talen op een effectieve manier kunnen leren.
- spreek- en schrijfdurf te ontwikkelen bij eenvoudige teksten in een andere taal.

4.1b Bouwsteen VO onderbouw

Ook in de talen waar ze in het vo mee beginnen, beseffen leerlingen dat experimenteren en fouten maken bij het leren van een nieuwe taal hoort. Ze staan open voor feedback en reflecteren daarop om verder te komen. Leerlingen reflecteren op hoe ze talen leren, en worden begeleid in het stellen van doelen voor zichzelf en in het plannen van activiteiten om een taal beter te leren.

Leerlingen reflecteren op grammaticale en lexicale constructies in andere talen en oefenen in het bewust gebruiken van die constructies. Te denken valt aan vorm en gebruik van enkele werkwoordstijden (bijv. over de toekomst praten in verschillende talen), aan lexicale families (bijv. know-known-unknown-knowledge), of aan het vergelijken van woordcombinaties en vaste uitdrukkingen in verschillende talen. De complexiteit van de taalstructuren en de contexten waarin leerlingen die gebruiken, hangt af van hun taalniveau_{EC} (bijvoorbeeld Engels vs. Duits, Frans of Spaans) en hun onderwijs- en ontwikkelingsniveau.

Leerlingen realiseren zich dat sommige woorden en uitdrukkingen in een taal afkomstig zijn van een andere taal (bijv. Franse en Italiaanse woorden in het Engels als het over koken gaat). Ze oefenen in het adequaat toepassen van verschillende taalconventies in voor hen herkenbare situaties. Te denken valt aan hoe de gebiedende wijs in het Frans en Spaans wordt gebruikt. Leerlingen kijken kritisch naar het gebruik van bepaalde woorden en uitdrukkingen in andere talen, bijvoorbeeld in de media, om een gewenst effect te bereiken bij de luisteraars, kijkers of lezers. ^{BU 7.1}

Kennis en vaardigheden

Leerlingen leren:

- taalkundige elementen en taalconventies in andere talen te herkennen, met elkaar te vergelijken, daarop te reflecteren en bewust toe te passen in verschillende situaties (afhankelijk van hun niveau in de betreffende taal)^{BU 7.1}.
- de afkomst van woorden en uitdrukkingen uit andere talen te herkennen en met elkaar te vergelijken.
- bewust te worden van hoe talen worden gebruikt om bepaalde doelen te bereiken, en te reflecteren op het effect op de luisteraars, kijkers of lezers^{BU 7.1}.
- gebruik te maken van de talen die ze al kennen om een nieuwe taal te leren.
- te reflecteren op hun mate van beheersing van talen.
- te reflecteren op hun eigen taalleerproces en hun aanpak en leerstrategieën daarop af te stemmen, te plannen en toe te passen om de nieuwe taal op een efficiënte manier te leren.
- spreek- en schrijfdurf te blijven ontwikkelen in alle talen die ze leren in betekenisvolle contexten. Te denken valt aan internationale uitwisselingen.

4.1c Aanbevelingen VO bovenbouw

In de bovenbouw vo bouwen leerlingen voort op de kennis en vaardigheden die zij in de onderbouw hebben verworven, door zowel verbreding als verdieping.

We adviseren de leerlijn in de bovenbouw vmbo, havo en vwo te ontwikkelen langs de volgende aspecten:

- Stimuleer leerlingen om te reflecteren op hun taaluitingen om het leren van een nieuwe taal te bevorderen. Laat ze oefenen in het geven en ontvangen van feedback om verder te komen in hun eigen taalleerproces. Besteed aandacht aan het bewust worden van het feit dat talen leren een levenslang proces is.
- Laat leerlingen op steeds complexere grammaticale en lexicale structuren reflecteren. Stimuleer ze om zinnen, woordstructuren, woordbetekenis en taalgebruik te analyseren en interpreteren en bewust en creatief toe te passen.
- Besteed aandacht aan kennis over talen, hun geschiedenis en hoe talen in de tijd kunnen veranderen.
- Besteed aandacht aan het adequaat toepassen van verschillende taalconventies in steeds complexere situaties. Laat leerlingen oefenen in het bewust doorbreken van deze conventies indien gewenst of indien een bepaald effect beoogd wordt.
- Besteed aandacht aan reflectie, analyse en interpretatie van de invloed van de maatschappij op idiomen, metaforen en taalgebruik bij verschillende talen. Te denken valt aan historische feiten, geografische ligging, tradities enz.^{1c}
- Besteed aandacht aan reflectie, analyse en interpretatie van expliciete en impliciete doelen, zoals manipulatieve intenties van mondeling en schriftelijk taalgebruik (discoursanalyse).
- Stimuleer de leerlingen om hun taalplezier en taaldurf te blijven ontwikkelen. Dit is ook in de bovenbouw een belangrijk aspect, juist omdat de leerlingen zich in steeds meer verschillende, meer onverwachte en onbekende situaties in de andere taal moeten kunnen uiten.
- Zorg voor differentiatie tussen de talen met behulp van de inhoud van de leeswijzer en de doorlopende leerlijn zoals beschreven in de toelichting.

5.1 BOUWSTENEN MEERTALIGHEID

Toelichting

Deze bouwstenen beschrijven het aanbod aan kennis en vaardigheden om leerlingen te helpen hun eigen meertalige repertoire in een zo vroeg mogelijk stadium bewust en effectief te leren inzetten en verder te ontwikkelen, en een positieve attitude te ontwikkelen ten opzichte van hun eigen (thuis)taal en van andere talen.

Opbouw doorlopende leerlijn

De opbouw van kennis en vaardigheden ontwikkelt zich langs de volgende aspecten:

- a. **Sociale meertaligheid**, ofwel talen als gegeven: het naast elkaar bestaan van verschillende talen op het sociale of individuele niveau. Daarbij een positieve houding ontwikkelen ten opzichte van talen en taalgebruikers.
De complexiteit loopt op in:
 - uitbreiding van, en verdieping in de kennis van het talenlandschap om de leerlingen heen: de talen thuis, in de klas, in de omgeving, in de samenleving. Daarbij bewustwording door telkens waarnemen, herkennen, erkennen, vergelijken, reflecteren, en in een later stadium analyseren en verklaren binnen contexten die aansluiten bij de ontwikkeling en de belevingswereld van de leerlingen.
 - ontwikkeling van inzicht in beeldvorming ten aanzien van de waarden waarmee talen worden geassocieerd: van besef tot analyse en verklaring, reflectie en meningsvorming.
- b. **Individuele meertaligheid**: het meertalig repertoire als onderdeel van de identiteit van een persoon en als kenmerk dat steeds in ontwikkeling is, en de ambitie om het uit te breiden. Daarbij de ontwikkeling van de eigen meertalige competentie om informatie te begrijpen en te verwerken, om te communiceren of om tussen sprekers te te bemiddelen.
De complexiteit loopt op in:
 - ontdekking, erkenning en vergelijking, en steeds bewuster productief benutten en inzetten; van het niveau van woorden en uitdrukkingen naar morfologisch en syntactisch niveau^{TB}.
 - het streven voor de meeste leerlingen naar de beheersing van minimaal twee talen naast de eigen taal.

Teksten en taalactiviteiten hoeven zich niet te beperken tot de reguliere schooltalen, maar kunnen ook in de thuistalen van de leerlingen zijn of in talen die in de omgeving van de school voorkomen of waar kinderen ervaring mee hebben bijvoorbeeld op vakantie.

Samenhang

a. met de bouwstenen van het leergebied

Effectief communiceren. Het bewust omgaan met het eigen meertalig repertoire versterkt de effectiviteit van de communicatie.

Taalbewustzijn. De aandacht voor meertaligheid bevordert het begrijpen van hoe talen in elkaar zitten, en de reflectie op de status van talen in de maatschappij, en kan invloed hebben op de ontwikkeling van taalplezier.

Interculturele competentie. Bij meertaligheid speelt de aandacht voor de culturele waarde van talen een belangrijke rol.

b. met de bouwstenen van andere leergebieden

Nederlands. Meertaligheid speelt bij zowel Nederlands als bij de moderne vreemde talen een belangrijke rol; de bouwstenen meertaligheid zijn daarom in afstemming met de

bouwstenen 3.1 (Meertaligheid: ontwikkeling van taal- en cultuurbewustzijn) van Nederlands ontwikkeld.

Burgerschap. Talen zijn onderdeel van identiteit. De ontwikkeling van een persoonlijke en sociale identiteit is een aspect van Burgerschap dat in bouwstenen 4.1 (Identiteit) en 5.1 (Diversiteit) aan bod komt. Identiteitsvorming speelt ook een rol bij vraagstukken rondom Globalisering (bouwstenen 9.1).

Brede vaardigheden

Manieren van denken en handelen: het kunnen overschakelen naar andere talen en registers, het begrijpen van informatie in een vreemde taal en het inzetten van strategieën om gebreken in taalvaardigheid te compenseren, draagt bij aan de ontwikkeling van het metacognitief vermogen van de leerlingen, en daarmee aan hun kritisch en probleemoplossend denken.

Manieren van omgaan met anderen: leerlingen leren samen gebruik te maken van elkaars talenkennis en de meerwaarde van samenwerking te ervaren.

Manieren van jezelf kennen: reflecteren op je eigen talenkennis en hoe je talen gebruikt, doet een beroep op jezelf leren kennen.

CONCEPT

5.1a Bouwsteen PO

FASE 1

Leerlingen maken kennis met de talen die in hun eigen omgeving worden gesproken: in de familie, met vriendjes of in de klas. Ze proberen woorden in die talen te verstaan en te imiteren en de talen die ze horen van elkaar te onderscheiden. Te denken valt aan manieren van begroeten in de thuistalen van de kinderen in de klas. Leerlingen worden nieuwsgierig naar de talen om zich heen en ontdekken dat ze op elkaar lijken of van elkaar verschillen.

Kennis en vaardigheden

Leerlingen leren:

- een open en nieuwsgierige houding te ontwikkelen ten opzichte van meertaligheid in hun directe vertrouwde omgeving.
- andere talen in hun leefomgeving waar te nemen en verschillen en overeenkomsten tussen uitingen te herkennen; te denken valt aan klanken, woorden en eenvoudige uitdrukkingen.
- eenvoudige taalhandelingen in andere talen durven te imiteren; te denken valt aan groeten, tellen of het nazingen van eenvoudige liedjes in de thuistalen van de kinderen in de klas.

FASE 2

Leerlingen verkennen de talen die in hun omgeving worden gebruikt. Ze onderzoeken waar bepaalde talen gesproken worden in Nederland en in andere landen, bijvoorbeeld waar ze op vakantie gaan of in landen die ze in films zien. Te denken valt aan talen als Engels, Duits, Frans, Spaans, Chinees of Arabisch. Leerlingen wisselen hun ervaringen met verschillende (thuis)talen uit en vergelijken talen met elkaar en met hun eigen taal. Ze proberen te schakelen tussen het Nederlands en een andere taal om anderen te helpen iets te begrijpen. Te denken valt aan eenvoudige woordenschat bijvoorbeeld rondom basisbegrippen in een vaktaal (zoals links, rechts, plus en minus). Leerlingen reflecteren op welke talen zij kennen en wanneer zij die gebruiken; te denken valt aan het maken van een eigen taalbiografie. Ze denken na over welke talen zij (verder) zouden willen leren.

Kennis en vaardigheden

Leerlingen leren:

- een open en nieuwsgierige houding te ontwikkelen ten opzichte van andere talen en hun taalgebruikers in hun omgeving ^{BU 4.1 5.1}.
- inzicht te krijgen in het feit dat talen onderdeel zijn van de identiteit van een persoon en dus ook van zichzelf ^{BU 4.1}.
- zicht te krijgen op de aanwezigheid en het gebruik van verschillende talen in hun leefomgeving en in Nederland.
- eenvoudige woorden uit te leggen of in een andere taal te vertalen om communicatie en begrip te vergemakkelijken voor zichzelf en voor anderen.

5.1b Bouwsteen VO onderbouw

Leerlingen worden zich bewust van de aanwezigheid van verschillende talen in Europa en de wereld en van de associaties die talen kunnen oproepen, en reflecteren hierop. Binnen een taalvak vergelijken ze verschillende taalvarianten met elkaar, zoals RP en Cockney English in Engeland, Frans in Afrikaanse landen of Spaans in Zuid-Amerikaanse landen. Leerlingen oefenen samen in het begrijpen van informatie in eenvoudige teksten, ook in talen die ze (nog) niet kennen. Daarbij maken ze gebruik van alle (woorden in) talen die ze met z'n allen kennen, inclusief de thuistalen. Leerlingen ontdekken dat kennis van een taal kan helpen bij het leren van een andere taal, en dat schakelen tussen talen de communicatie in sommige situaties kan bevorderen. Te denken valt aan het gebruik van specifieke woorden in verschillende talen om elkaar beter te begrijpen bij een instructie. Leerlingen breiden hun eigen taalrepertoire uit afhankelijk van hun ontwikkelingsniveau; de meeste leerlingen leren, of maken tenminste kennis met minstens twee talen naast hun eigen eerste taal. Ze krijgen daarbij zicht op welke talen belangrijk zijn voor hun eigen toekomstplannen, internationalisering en de Nederlandse economische en politieke context.

Kennis en vaardigheden

Leerlingen leren:

- een open en nieuwsgierige houding te blijven ontwikkelen ten opzichte van talen en taalvarianten.
- om te gaan met sprekers van verschillende talen en taalvarianten en hun taalidentiteit met een open blik te benaderen ^{BU 4.1 5.1}.
- inzicht te krijgen in talen en varianten van talen in Europa en in de wereld, en de associaties die ze oproepen.
- te schakelen tussen de talen die ze kennen om informatie te verkrijgen en over te brengen.
- hun eigen meertalige repertoire in te zetten om de communicatie tussen sprekers van verschillende talen in eenvoudige gesprekken te bemiddelen.

5.1c Aanbevelingen VO bovenbouw

In de bovenbouw blijven leerlingen een open houding ontwikkelen ten opzichte van de sociale en individuele meertaligheid. Ze verdiepen zich in het belang van meertaligheid voor hun eigen vervolgstudie of werk en voor de internationalisering van de samenleving. Leerlingen maken vorderingen in de beheersing van twee of meer talen naast hun eerste taal.

We adviseren de leerlijn in de bovenbouw vmbo, havo en vwo te ontwikkelen langs de volgende aspecten:

- Nodig leerlingen uit om de status en het gebruik van talen en varianten van talen in verschillende landen en regio's in historisch en socio-cultureel perspectief te analyseren om de waarden waarmee ze worden geassocieerd te verklaren. Te denken valt aan Frans in België of aan Engels, Frans of Duits als lingua franca in Afrika^{MM1.2 MM2.2}.
- Stimuleer de leerlingen om hun eigen meertalige repertoire en dat van hun klasgenoten in te zetten om informatie te verkrijgen en over te brengen over steeds meer onderwerpen en in verschillende teksten, afhankelijk van hun taalniveau. Te denken valt aan parallelle vertalingen van tijdschriftartikelen of aan het overbrengen van een boodschap uit documenten in verschillende talen.
- Stel leerlingen bloot aan meertalige situaties en stimuleer ze om hun gebruik van de vreemde taal aan te passen bij de taalkennis van de andere spreker voor de bevordering van de communicatie.

BIJLAGE 1: BRONNENLIJST

Buitenlandse curricula

Australian curriculum, geraadpleegd op 24 mei 2018, van <https://www.australiancurriculum.edu.au>

Curriculum British Columbia, geraadpleegd op 24 mei 2018, van <https://curriculum.gov.bc.ca/curriculum/overview>

Finnish National Board of Education (2016). *National Core Curriculum for Basic Education 2014*. Helsinki: next Print Oy.

Lehrpläne Nordrhein Westfalen, geraadpleegd op 2 oktober 2018, van www.schulentwicklung.nrw.de/lehrplaene

Communicative language learning

Richards, J.C. & Rodgers, T.S. (2014). *Approaches and methods in language teaching. 3rd edition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vygotsky, L. S. (1962). *Thought and Language*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Engels in het primair onderwijs

Bruggink, M., Windt, van der N, Strating, H. (2018). *Give it a go! Vroeg vreemdetalenonderwijs in groep 1-3: niets vreemds aan!* Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Corda, A., Phielix, C., & Krijnen, E. (2012). *Wat weten we over vroeg Engels op de basisschool? Effecten van vroeg vreemde talenonderwijs op de moedertaal en de leerprestaties in de vreemde taal: review van de onderzoeksliteratuur*. Leiden: Expertisecentrum MVT, ICLON.

KBA Nijmegen/Expertisecentrum Nederlands (2017). *Zicht op vroeg vreemdetalenonderwijs*. Nijmegen: KBA Nijmegen / Expertisecentrum Nederlands.

Rose, P. (2016). *Engels in het basisonderwijs: domeinbeschrijving ten behoeve van peilingsonderzoek*. Enschede: SLO.

Szabo, T. (ed.). (2017). *Collated representative samples of descriptors of language competences developed for your learners aged 7-10 years*. Strasbourg: Council of Europe.

Europees Referentiekader

Fasoglio, D., Jong, K. de, Trimpos, B., Tuin, D., & Beeker, A. (2015). *Taalprofielen 2015: herziene versie van Taalprofielen 2004*. Enschede: SLO.

Global Scale of English (2016). New Jersey, VS: Pearson Education.

North, B. Goudier, T. & Piccardo, E. (2017). *Common European Framework of Reference for Languages: Teaching, Learning, Assessment. Companion Volume with new descriptors*. Strasbourg: Council of Europe.

North, B., Ortega, A., & Sheehan, S. (2010). *British Council EAQUALS Core Inventory for General English*. United Kingdom: British Council.

Grensoverstijgende communicatie

Nuffic (z.d.). *Internationalisation for all*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=20e653e5-9093-4068-bbc2-25609d30d6ee&title=Folder%20Nuffic%20%27Internationalisation%20for%20all%27.pdf>

Onderwijsraad. (2016). *Internationaliseren met ambitie*. Geraadpleegd op 24 mei 2018, van <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2016/internationaliseren-met-ambitie/item7413>

Onderwijsraad. (2018). *Internationalisering en Europa*. Geraadpleegd op 24 mei 2018, van <https://www.onderwijsraad.nl/dossiers/internationalisering-en-europa/item134>

Unesco. (z.d.). *Unesco Guidelines on Intercultural Education*. Geraadpleegd op 24 mei 2018, van <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001478/147878e.pdf>

Vandenbroucke, F. (2006). *De lat hoog voor talen in iedere school. Goed voor de sterken, sterk voor de zwakken*. Beleidsdocument van de Vlaamse minister van Onderwijs en Vorming. Brussel: Vlaamse Gemeenschap, Ministerie van Onderwijs.

Interculturele competentie

Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Clevedon: Multilingual Matters.

Byram, M. (2008). *From foreign language education to education for intercultural citizenship. Essays and reflections*. Clevedon: Multilingual Matters.

Huber-Kriegler, M., Lázár, I. & Strange, J. (2003). *Mirrors and windows. An intercultural communication book*. Graz: European centre for Modern Languages/Council of Europe.

Lázár, I. (2003). *Incorporating intercultural communicative competence in language teacher education*. Graz: European centre for Modern Languages / Council of Europe.

Moran, P.R. (2001). *Teaching Culture: Perspectives in Practice*. Boston, Mass.: Heinle and Heinle.

SLO (2014). *Cultuur in de Spiegel in de praktijk*. Enschede: SLO.

Fasoglio, D. & Canton, J. (2009). *Vreemdetalenonderwijs: een (inter)cultureel avontuur?* Enschede: SLO.

Literatuuronderwijs

Bloemert, J., Jansen, E. & Grift, W. van de (2016). Exploring EFL literature approaches in Dutch secondary education. *Language, Culture, and Curriculum*. 29 (2), 169-188.

Bloemert, J., Goede, de S. & Goedhard, M. (2017). Doordacht en doorlopend. via een meervoudige benadering naar verrijkt mvt-literatuuronderwijs. *Levende Talen Magazine* 2017/3: 11-15.

Bloemert, J., Paran, A., Jansen, E. & Grift, van de W. (2017). Students' perspective on the benefits of EFL literature education. *The Language Learning Journal*: 1-14.

Knaap, van der E. (2018). Herijk het literair lezen in de vreemdetaalles. *Remediaal* 2018: 34-40.

Knaap, van der E. (2018). Zur Bedeutung der Lexik für das literarische Lesen: Didaktische Erkenntnisse einer Textdeckungsuntersuchung. *Info DaF* 2018: 444-463.

Meertaligheid

Cummins, J. (2018). Urban multilingualism and educational achievement: Identifying and implementing evidence-based strategies for school improvement. In P. Van Avermaet, S. Slembrouck,

Gorp, van K., Sierens, S. & Maryns, K. (Eds.). *The Multilingual Edge of Education* (pp. 67-90). London: Palgrave Macmillan.

Jonckheere, S. (2011). Talensensibilisering in het basisonderwijs: Op een positieve manier omgaan met talen in de klas. *Tijdschrift Taal* 2 (3): 34-41.

Pulinx, R., Avermaet, van P. & Agirdag, O. (2017). Silencing linguistic diversity: The extent, the determinants and consequences of the monolingual beliefs of Flemish teachers. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*.

SLO (2018). *Meertaligheid in primair en voortgezet onderwijs. Een stand van zaken en curriculaire aanbevelingen*. Enschede: SLO.

Avermaet, van P. (2015). Waarom zijn we bang voor meertaligheid? *Levende Talen Magazine* 102(7): 6-10.

https://www.taallectoren.nl/images/Boendermaker_Helsloot_De_thuistaal_in_de_klas.pdf

<https://www.onderwijsraad.nl/dossiers/internationalisering-en-europa/item134>

Taalbewustzijn

Arnold, A. & Foncubiarta, J.M. (2019). La atención a los factores afectivos en la enseñanza de ELE. Madrid: Edinumen.

Bolitho, R., Carter, R., Hughes, R.I., Masuhara, H. & Tomlinson, B. (2003). Ten questions about language awareness. *ELT Journal* volume 57/3: 251-259.

Broek, E. van den & Dielemans, R. (2017). Bewuste taalvaardigheid in de klas. *Levende Talen Magazine* 2017/4, p. 12-16.

Dönszelmann, S. (2018). Over bibberen aan de rand van het taalbad en docenten-taalbewustzijn. *Levende Talen Magazine*, jaargang 105 special, p. 36-39.

Garrett, P. & Cots, J.M. (eds.) (2018). *The Routledge handbook of language awareness*. Routledge: New York.

Hawkins, E.W. (1999). Foreign language study and language awareness. *Language Awareness*, 8:3-4, 124-142.

Hélot, C., Frijns, C., Gorp, van K. et al. (eds.) (2018). *Language awareness in multilingual classrooms in Europe. From theory to practice*. De Gruyter Inc: Boston/Berlin.

Instituto Cervantes (2006). Plan curricular del Instituto Cervantes. Madrid: Instituto Cervantes.

Jin, Y. (2016). *Foreign Language Classroom Anxiety*. Groningen: Universiteit van Groningen.

Kaal, A. (2018). *Taalbewust MVT-onderwijs: van communicatie naar creativiteit en burgerschap*. Keynote lecture Landelijke LIO-dag, Utrecht, 26 maart 2018.

Piggott, L. (2018). Grammatica-instructie? Kan wel, hoeft niet. *Levende Talen Magazine*, jaargang 105 special, p. 40-43.

Tammenga-Helmantel, M., & Le Bruyn, B. (2016). Mvt-onderwijs: Hoe willen we het hebben en wat willen we weten? *Levende Talen Magazine*, 103(8): 44-45.

Talen en technologie

Carrington, A. (2013). *The Pedagogy Wheel*. Geraadpleegd op 12 april 2019, van <http://tinyurl.com/bloomsblog>

Jauregi, K. (2013). Vernieuwende vreemdetalendidactiek. Lectorale rede. Fontys.

Vreemdetalenonderwijs

Graaff, de R. (2013). Taal om te leren. Iedere docent een CLIL-docent. *Levende Talen Magazine* 2013/7: 9-11.

Graaff, de R. (2018). *Van vreemde talen naar vereende talen. De plek van vreemde talen in het onderwijs*. Openbare les 24 mei 2018. Lectoraat didactiek van de moderne vreemde talen. Kenniscentrum Leren en Innoveren Hogeschool van Utrecht.

Jong, N. de, Vrind, E. de & Beuningen, C. van (2018). Moderne Vreemde Talen. In: F. Janssen, H. Hulshof & K. van Veen (2018). *Wat is echt de moeite waard om te onderwijzen? Een perspectiefgerichte benadering* (pp. 81-105). Leiden/Groningen.

Lightbown, P. M., & Spada, N. (2013). *How Languages are Learned (4th ed.)*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.

Marzano, R.J. & Pickering, D. (2016). *Betrokkenheid! De sleutel tot beter leren*. Rotterdam: Bazalt Educatieve Uitgaven.

Mitchel, R., Myles, F. & Narsden, E. (2013). *Second Language Learning Theories*. Abindon, Oxon: Routledge.

Vakvereniging Levende Talen (2017). *Visiedocument Engels en de moderne vreemde talen (mvt)*. https://levendetalen.nl/wp-content/uploads/2018/01/visiestuk-LT-engels-mvt_eindversie-4-12-2017.pdf

Volman, M. (2011). *Kennis van betekenis: keerzijde van accent op individueel presteren*. Amsterdam: UVA.

Hoofddoelen van het onderwijs

Biesta, G.J.J. (2018). *Tijd voor pedagogiek. Over de pedagogische paragraaf van onderwijs, opleiding en vorming*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.

CONCEPT

BIJLAGE 2: LEERGEBIEDSPECIFIEKE BEGRIPPENLIJST

Chunks	(Ongeanalyseerde) taalfragmenten van meer dan één woord die in hun onderdelen worden waargenomen, maar gezien en onthouden alsof ze tezamen één enkel woord vormen (bijvoorbeeld: guten Abend).
Communicatie	Communicatie is de uitwisseling van informatie die deels bewust en deels onbewust wordt overgebracht, ontvangen en geïnterpreteerd. Communicatie maakt gebruik van een (deels) gemeenschappelijke taal tussen de deelnemers. Vorm en inhoud worden beïnvloed door de context waarin die plaatsvindt, het medium dat wordt gebruikt en het beoogde doel.
Creativiteit	Het vermogen om persoonlijke en/of ongebruikelijke maar (praktisch) toepasbare ideeën voor vraagstukken te vinden.
Cultuur	Alles wat mensen denken, doen en maken en de betekenis die mensen vanuit hun individuele en het collectieve geheugen daaraan geven. Cultuur is hoe mensen wonen, hoe ze zich kleden, hoe ze met elkaar communiceren, hoe ze eten, hoe ze met elkaar omgaan, hoe ze werken, hoe ze hun vrije tijd besteden, hoe ze politiek bedrijven en wetten maken, hoe ze onderzoek doen, hoe ze landbouwbedrijven en industrie ontwikkelen, enzovoort (zie SLO, 2014: 11).
Interculturele communicatie	Communicatie tussen mensen uit verschillende culturen met verschillende culturele achtergronden.
Interculturele competentie	Interculturele competentie omvat: de <u>kennis</u> van culturele uitingen van het land en de samenleving waar de gesprekspartner deel van uitmaakt, en van de geldende conventies omtrent interactieprocessen; de <u>vaardigheid</u> in het interpreteren en plaatsen van teksten of gebeurtenissen uit andere culturen, in het ontdekken van elementen horend bij die culturen en daarop adequaat reageren; het <u>vermogen</u> open te staan voor een andere cultuur, om bereid te zijn het oordeel over de eigen cultuur en die van de ander te nuanceren, om kritisch te kijken naar verhoudingen, praktijken en producten van beide culturen (zie Byram, 1997).
Meertaligheid	<i>Sociale meertaligheid</i> , ofwel talen als gegeven: het naast elkaar bestaan van verschillende talen op het sociale of individuele niveau en de ontwikkeling van een positieve houding ten opzichte van talen en taalgebruikers. <i>Individuele meertaligheid</i> : het meertalig repertoire als steeds in ontwikkeling kenmerk en onderdeel van de identiteit van een persoon. En de ambitie om het uit te breiden.
Taalbewustzijn	De expliciete kennis over taal en het inzicht in hoe talen worden geleerd en gebruikt; het bewust omgaan met taal, wat kan leiden tot het kunnen sturen van het eigen proces om een taal te leren.

Taalbiografie	Overzicht van hoe, waarom en waar je de talen die je kent, hebt geleerd, zowel binnen als buiten school. Een taalbiografie helpt leerdoelen op te stellen en te evalueren, na te denken over hoe je een taal leert en welke interculturele ervaringen je opdoet en je huidige niveau van elke taal in te schatten.
Taalconventies	Afspraken over taalgebruik binnen een bepaald teksttype, situatie of doelgroep.
Taalportfolio	Document waarmee je zichtbaar kunt maken welke vaardigheden je in de verschillende talen beheerst en op welk beheersingsniveau.
Taalvariatie	Variatie binnen een taal met betrekking tot woordenschat, grammatica en uitspraak, bijvoorbeeld in dialecten, regionaal taalgebruik en geografische varianten binnen de standaardtaal.
Tekst	Elke vorm van mondelinge, audiovisuele en schriftelijke communicatie, of een combinatie hiervan, waarmee ideeën, ervaringen, meningen en informatie door middel van taal worden gedeeld.

CONCEPT